

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra biblických věd

Ing. Václav Košata

Symboly v Janově evangeliu

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Angelo Scarano, S.S.L. Th.D.

Praha 2014

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26. 4. 2014

Ing. Václav Košata

Bibliografická citace

Symboly v Janově evangeliu [rukopis]: bakalářská práce / Václav Košata; vedoucí práce: Angelo Scarano. -- Praha, 2014. -- 53 s.

Anotace

Janovo evangelium obsahuje nezměrné množství symbolických vyjádření, které čtenářům jednak pomáhají lépe pochopit autorovo poselství, jednak kladou větší exegetické nároky na hlubší proniknutí do smyslu symbolů a vztahů mezi nimi. Symboliku v Janově evangeliu lze rozpoznat ve vyjádřeních, v popisovaných osobách, činnostech či v samotném kříži. Bakalářská práce systematicky rozebírá jednotlivé symboly, řadí je do tematických skupin a vysvětluje jejich význam. Toho není možné dosáhnout bez přihlédnutí nejen k jejich teologickému, ale také literárnímu a sociohistorickému aspektu.

Velké množství symbolů jako světlo, tma nebo chléb může ve čtenáři evokovat mnoho významů, což svádí k extrému, že pod symbolem si je možné představit cokoliv. Proti tomu se ale práce vymezuje a pomocí sekundární literatury hledá pravý smysl symbolů. Ty jsou tak naopak v práci prezentovány jako lidské prostředky k vyjádření božských skutečností, díky čemuž jsou pro člověka lépe uchopitelné

Klíčová slova

Symbol, Ježíš, evangelium, světlo, tma, smysl, postava, čin

Abstract

The gospel of John contains measureless amount of symbolical expressions which help better understanding of better author's message to the readers and also set higher exegetical demands for deeper penetration into meanings of the symbols and relations between them. Symbolism in the gospel of John can be revealed in its expressions, characters, actions and the cross itself. The bachelor thesis analyses particular symbols, classify them into the thematic groups and explains their meanings. This goal is not possible achieve without consideration of their not only theological but also literary and socio-historical aspect.

Majority of symbols like a light, darkness or bread can evoke many different meanings to the reader. This fact leads to the extreme situation like imagination of any

possible meaning of the symbols. The thesis is searching for true meaning using secondary literature. Symbols are presented like a human medium for expressions of divine facts for easier grabbing for human.

Keywords

Symbol, Jesus, gospel, light, darkness, meaning, character, act

Počet znaků (včetně mezer): 89 397

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval panu Angelu Scaranovi, S.S.L. Th.D. za odborné vedení, připomínky a pomoc při psaní bakalářské práce. Poděkování patří také mé rodině a přátelům, kteří mě při práci vytrvale podporovali.

Obsah

1.	Úvod.....	8
1.1.	Cíle práce	8
1.2.	Vymezení práce a důvod výběru	8
1.3.	Vlastní přínosy	8
1.4.	Omezení práce	8
1.5.	Struktura práce.....	9
1.6.	Výstupy a určení práce	9
2.	Janovo evangelium.....	10
2.1.	Literární charakter.....	10
2.2.	Teologický charakter	10
2.3.	Autor a okolnosti sepsání.....	11
2.4.	Struktura evangelia	12
2.5.	Shrnutí.....	12
3.	Charakteristické rysy symbolů v Janově evangeliu	13
3.1.	Funkce symbolů.....	13
3.2.	Výběr symbolů.....	14
3.3.	Kulturní kontext.....	15
3.4.	Interpretace symbolů.....	16
3.5.	Shrnutí.....	17
4.	Symbolická vyjádření v evangeliu	18
4.1.	Víno	18
4.2.	Světlo a temnota.....	19
4.3.	Voda.....	22
4.4.	Chléb života	25
4.5.	Slepota	26
4.6.	Shrnutí.....	27
5.	Symbolické postavy v evangeliu.....	28
5.1.	Nikodém.....	28
5.2.	Samaritánka	29
5.3.	Muž narozený slepý	30
5.4.	Marta, Marie a Lazar	31
5.5.	Petr a milovaný učedník	33

5.6.	Dav.....	35
5.7.	Židé.....	36
5.8.	Shrnutí.....	37
6.	Symbolické činy v evangeliu.....	39
6.1.	Mocná znamení.....	39
6.2.	Vyčištění chrámu.....	40
6.3.	Pomazání olejem.....	41
6.4.	Vjezd do Jeruzaléma.....	42
6.5.	Umývání nohou.....	43
6.6.	Ukřižování.....	44
6.7.	Zázračný úlovek ryb.....	48
6.8.	Shrnutí.....	49
7.	Závěr.....	50
8.	Seznam použitých zkratek.....	52
9.	Seznam literatury.....	53

1. Úvod

Janovo evangelium se od synoptických evangelíí liší v mnoha aspektech. Bylo sepsáno v pozdější době, používá odlišný jazyk a upřednostňuje jiná témata. Evangelista si k vyjádření Ježíšovy radostné zvěsti napomáhá symbyly a obrazy, jejichž význam může být při běžném čtení lehce opomenut. Symbyly na sebe navazují a odkazují na jiné, čímž dohromady tvoří jednotný celek otevírající čtenáři nový prostor.

1.1. Cíle práce

Hlavní cílem bakalářské práce je systematicky rozebrat jednotlivé symbyly v Janově evangeliu, rozdělit je do tematických skupin a vysvětlit jejich význam. Dílčím cílem, napomáhajícím k lepšímu dosažení hlavního, je reflexe nad obecnými vlastnostmi symbolů jako nástroje k vyjádření božských vlastností lidskými prostředky.

1.2. Vymezení práce a důvod výběru

Přesně daný rozsah kvalifikační práce vymezuje míru detailnosti zpracování vytyčené problematiky. Bližší prozkoumání a rozebrání jednotlivých skupin symbolů či dokonce reflexe nad jedním vybraným symbolem by svou obsáhlostí stačilo na samostatnou práci. Jak už bylo vysvětleno v předchozí podkapitole, cíl práce je odlišný. Není jím detailní zpracování jednoho symbolu za druhým, ale systematické rozebrání symbolických výroků jako celku, rozdělení do skupin a vysvětlení jejich významu.

Důvodem pro výběr tohoto tématu práce je mé zaujetí k odlišnému podání čtvrtého evangelia od ostatních po literární i teologické stránce. Dílčím motivem je pak hledání skrytých významů ve zprvu jasných popisech nebo příbězích.

1.3. Vlastní přínosy

Vlastní přínos vidím v pečlivém rozebrání různých komentářů k evangeliu, monografií a prací zabývajících se obecně křesťanskou symbolikou. Jistou výhodou může paradoxně být i má nízká obeznámenost s rozebíráním biblického textu. Tato slabost se může projevit v nezatíženosti zaběhlými způsoby exegeze a ve vnesení nového a čerstvého pohledu.

1.4. Omezení práce

Omezení práce je jistě v ne zcela detailním rozebrání jednotlivých symbolů. Úroveň detailu v takto rozsáhlém tématu jde ruku v ruce s požadovaným rozsahem bakalářské

práce. Více než na detailní zpracování všech symbolů je proto kladem důraz na rozebrání evangelia jako symbolického celku.

1.5. Struktura práce

Po úvodní kapitole přichází na řadu kapitola věnovaná základním charakteristikám Janova evangelia. Struktura, forma, teologický či literární charakter evangelia nejsou tématem práce, proto jim je věnován jen velmi omezený prostor. Navazující kapitola přináší úvod do samotné Janovské symboliky. První dvě kapitoly tedy tvoří jistý teoretický základ pro Janovské symboly, které jsou rozvedeny dále.

Konkrétní symboly v Janově evangelium jsou rozebrány ve třech kapitolách: *Symbolická vyjádření*, *Symbolické postavy* a *Symbolické činy*. Každá kapitola reflektuje určitou skupinu symbolů a takto zvolené pořadí, tedy vyjádření – postavy – činy, je zvoleno z důvodu postupného rozvíjení smyslu symbolů. Proto se například vysvětlení symbolického činu opírá o již rozebrané postavy použitím symbolických vyjádření.

Závěrečná kapitola shrne míru splnění vytyčených cílů z první kapitoly a stručně přednese výsledky práce.

1.6. Výstupy a určení práce

Výstupem práce je ucelené a systematické rozebrání symbolů v Janově evangelium v rozsahu kvalifikační práce. Rozbor přináší dále odkazy na literární práce věnované specifickým symbolům a vyjádřením pro důkladnější a úžeji specifikovaná témata.

Práce může být využita studenty teologie zajímavými se o Janovo evangelium, kněžími připravujícími se na své homilie a tím, kdo se cítí být přitahován symboly a jejich významy nejen v křesťanské literatuře.

2. Janovo evangelium

Před přesunutím k těžišti tématu, tedy k Janovským symbolům, je velice vhodné uvést několik základních informací o evangeliu samotném. Druhá kapitola zahrnuje popis literárního a teologického charakteru spisu, tedy jakým jazykem je napsán a jaký duchovní odkaz přináší. Sem dále patří také stručné údaje o okolnostech sepsání a struktuře evangelia.

2.1. Literární charakter

Charakter Janova evangelia se po literární stránce velmi liší od evangelií synoptiků (Matouš, Marek, Lukáš). Ježíšovo dětství, které uvádí čtenáře do děje v Matoušově a Lukášově evangeliu, je nahrazeno pojednáním o *logu* jako prapůvodci všeho stvořeného. Evangelium je plné obrazů a symbolů, které Ježíš sám vysvětluje (dobrý pastýř, pravý vinný kmen). Oproti evangeliím synoptiků je ale naopak velmi omezen počet podobností i zázraků. Podobností, tak jak je známe z jiných evangelií, je ve čtvrtém evangeliu pouze jedno ve formě obrazné řeči v pojednání o pastýři a ovcích. Zázraků nebo mocných znamení je v evangeliu pouze sedm – těm bude věnován větší prostor v páté kapitole.

Dalším specifickým literárním rysem je tzv. *Janův dualismus*. V textu se objevují často protikladné pojmy: světlo – temnota, nahoře – dole, duch – tělo, pravda – lež, milovat – nenávidět apod. Diametrální odlišení vyjadřuje výlučnost jedné strany vůči druhé a jejich důsledné rozlišení. Přechod ke druhé straně se děje díky víře, která ale sama o sobě je Božím darem a darem jeho Ducha. K přechodu od světa smrti k životu vybízí Ježíšovo zjevení, které přináší všem lidem možnost věčného života¹.

2.2. Teologický charakter

I z teologického hlediska lze nalézt zásadní odlišnosti Janova evangelia od zbylých třech. Základní Janovskou linií, která se prochází celým evangeliem, je označování Ježíše jako jedinečného Božího *Vyslance*, který unikátně zjevuje Boha lidem. Jedinou možnou odpovědí ze strany člověka v evangeliu je víra. Ježíš samotný je v evangeliu dáván do středu zájmu a často svůj božský nárok obhajuje vůči svým odpůrcům. Pojem *Boží království*, které se četně objevuje u synoptiků, je nahrazeno slovem *život*, které navíc Ježíš ztotožňuje sám se sebou.²

¹ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgarstký komentář – Evangelium sv. Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1998, str. 39 – 41.

² Srov. tamtéž str. 10 – 12.

Specifickým znakem je tzn. *Janovská přítomnostní eschatologie*. Sice se ve spisu objevují zmínky o posledním soudu (např. Marta v 11,24), osobní soud nebo druhý Ježíš příchod ale v evangeliu zmíněn není. Naopak např. ve 3,15 Ježíš vysvětluje, že kdo nevěří, je sám odsouzen. „*Člověk vykonává soud sám nad sebou přijetím, nebo odmítnutím zjevení Božího v Ježíši Kristu*“.³

2.3. Autor a okolnosti sepsání

Otázka autorství biblických knih je často ovlivňována tradicemi a podobný rys lze nalézt i v Janově evangeliu. Za autora evangelia byl podle tradice, kterou víceméně založil biskup Irenej už v druhé polovině druhého století,⁴ považován apoštol Jan, syn Zebedeův. Většina současných studií tuto variantu popisuje jako velmi nepravděpodobnou. Vcelku obsáhlé pojednání o autorství sepsal Craig Keener.⁵ Ten se v mnoha argumentech shoduje s do češtiny přeloženými komentáři. I když ostatní komentáře⁶ apoštola Jana jako autora evangelia explicitně nevylučují, Keener tuto možnost uvádí dokonce jako možnou.

Datum sepsání evangelia komentáře uvádějí na rozhraní prvního a druhého století. Pozdní doba vzniku evangelia by z očitého svědka Ježíšova působení činila starce velmi pokročilého věku. Proto je spíše pravděpodobné, že autorem je jeden nebo více následovníků v Janovské obci. Očitý svědek není zde proto přímo autorem evangelia, ale spíše nositelem tradice, o kterou se obec opírala. Spíše než apoštolu Janovi se přisuzuje základ tradice jinému učedníku, který nepatřil mezi Ježíšových Dvanáct (není nazýván jménem a objevuje se poprvé v řečech na rozloučenou), ale který se účastnil důležitých událostí ke konci Ježíšova pozemského působení (pod křížem, první u hrobu, první rozpoznává vzkříšeného Pána).⁷

Janovská obec žila relativně odděleně od ostatních křesťanů a tradičně se jako místo sepsání uvádí Efes, kde se vyrovnávala s odlukou od judaismu.⁸ Zde vzniklo evangelium, které na odluku reaguje, což je potřeba mít na paměti zejména při Ježíšových střetech se Židy (více rozvedeno ve čtvrté kapitole).

³ MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2009, str. 127.

⁴ Srov. tamtéž str. 20 – 22 .

⁵ Srov. KEENER, S. CRAIG. *The Gospel of John*. Peabody: Hendrickson Publishers 2003, str. 81 – 138.

⁶ Stuttgartský komentář, komentář Sacra Pagina.

⁷ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 136 – 138.

⁸ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 16 – 20.

2.4. Struktura evangelia

Způsobů, jak rozdělit evangelium na ucelené celky, je možné nalézt více. Jednou z možností je například tato:

1. Prolog (1,1 – 18)
2. Kniha znamení (1,19 – 12,50)
3. Kniha slávy (13,1 – 20,31)
4. Závěr a doslov (20,30 – 21,25)

První část vysvětluje preexistenci vtěleného Slova u Boha a důvod jeho příchodu.⁹ Druhá část, která je co do rozsahu textu širší, líčí zjevení Ježíše světu v jeho veřejném působení, mocných znameních či rozhovorech se zástupci Židů. Třetí podobně rozsáhlá část začíná poslední večeří, pokračuje řečmi na rozloučenou a vrcholí pašijovým příběhem a slavným zmrtvýchvstáním. Poslední, stručnější část zahrnuje „první“ závěr evangelia i redakčně přidaný „druhý“ závěr evangelia obsahující Ježíšovo zjevení na břehu Tiberiadského jezera.

2.5. Shrnutí

Druhá kapitola přináší stručný úvod do studie o Janově evangeliu. Svým literárním i teologickým charakterem se liší od synoptických evangelií odlišným způsobem vyprávění, slovními obraty, christologickým zaměřením i eschatologií. Otázka autorství není ani v současné době uzavřena, spíše se ale studie přiklání k neznámému učedníku, který měl velmi osobitý vztah k Ježíši. Toto svědectví je nositelem tradice, na základě které bylo sepsáno celé evangelium.

⁹ „aby se stali dětmi Božími“ 1,12.

3. Charakteristické rysy symbolů v Janově evangeliu

Před rozebíráním konkrétních symbolů v Janově evangeliu, kterým jsou věnovány následující tři kapitoly, je nezbytné vytvořit kritéria pro výběr oněch symbolů. Ty mají v textu specifické funkce a lze mezi nimi najít společné rysy.

Jak už bylo naznačeno v kapitole 2.3, není možné číst evangelium bez přihlídnutí k historickému a kulturnímu kontextu, v kterém bylo sepsáno. Interpretace symbolů proto musí záviset i na autorech textu a jeho prvotních čtenářích. Vysvětlení těchto vytyčených problémů obsahuje třetí kapitola práce.

3.1. Funkce symbolů

Symbol v obecném slova smyslu vyjadřuje skutečnost, která odkazuje na něco jiného, než lze chápat ve striktní charakteristice dané věci. Tato funkce činí proto symbol velmi vhodným pro zachycení duchovního odkazu autora pomocí člověkem uchopitelných znamení. Například dané jednání není jen jednáním samo o sobě, ale odkazuje na vyšší smysl. Interpretace symbolů je závislá na zkušenosti čtenářů nebo posluchačů a je potvrzena úmluvou nebo zvykem. I díky nedeterministické vlastnosti interpretace význam symbolu může být nejednoznačný a může mít vícevýznamový charakter. Symbol ale značí něco důležitého ze skutečnosti, kterou vyjadřuje.¹⁰

Vyjadřování transcendentních záležitostí pomocí stvořených objektů vychází také z myšlenky, že vše na zemi je dílem Božího stvoření. Tento obraz je proto východiskem, díky kterému se můžeme alespoň částečně pomocí stvořených věcí odkazovat na nestvořené. Na nemožnost úplného vysvětlení Božích tajemství lidským jazykem narážel i Ježíš například při rozmluvě s Nikodémem (3,12). Symbolické vyjádření se zde jeví jako velmi vhodné pro obsažení duchovního smyslu, které přesahuje možnosti „pozemského jazyka“. Jan proto „vhodným způsobem sepsal tajemnou a hlubokou povahu svého předmětu“.¹¹

Další pozitivní funkci symbolů je možné nalézt v jejich universálnosti. Konkrétní postavy, jejich vyjádření a činy jsou sice založeny na historických událostech prvního století na území Palestiny, ale díky symbolickému vyprávění dostávají universální charakter přesahující daný skutek či slova. Paradoxem symbolů v evangeliu je tedy

¹⁰ Srov. RULÍŠEK, HYNEK. *Postavy, atributy, symboly – Slovník křesťanské ikonografie*. České Budějovice: Karmášek 2006, definice slova *Symbol*.

¹¹ THIELMAN, FRANK S. *The Style of the Fourth Gospel*. Sheffield: Sheffield Academic Press 1991, str. 182.

vyjádření božských vlastností lidskými prostředky a zjevení universálních rysů pomocí konkrétních činů.¹²

3.2. Výběr symbolů

Jak už bylo zmíněno, čtvrté evangelium je plné symbolických vyjádření. Tato situace velmi svádí k tomu, aby bylo bráno za symbol téměř cokoliv. Pomůckou může být v textu často až absurdní přirovnání, které čtenáře vybízí k tomu, aby se zamýšlel nad jiným vyšším významem. Když Ježíš hovoří o tom, že je živý chléb (6,35), jistě sám sebe nepřirovnává doslova k pokrmu z mouky a vody. Když dále promlouvá s Nikodémem a vybízí ho, že je potřeba se znovu narodit (3,5), tělesné narození z matčina lůna se jeví jako přímo nemožné.

Některé symboly ale nejsou tak zřetelné. Ježíš o sobě například tvrdí, že je dobrý pastýř (10,11). Povolání pastýře bylo v prvním století velmi běžné a jen z této věty nelze vyloučit, že by Ježíš mluvil o sobě jako o odborníku na chov dobytka. V širším kontextu lze ale odvodit, že Ježíšovým dřívějším povoláním chování dobytka nebylo; kromě toho zdůraznění adjektiva „dobrý“ dále vybízelo posluchače k dalšímu zamyšlení.

Co přesně je nebo není symbol, nelze s určitostí posoudit nikdy. Je možné ale stanovit kritéria, na základě kterých se symboly ve čtvrtém evangeliu identifikují. Pro tuto kvalifikační práci jsou stanovena tato:

1. Vyjádření přesahující svůj původní (doslovný) smysl (viz předchozí podkapitola)
2. Symboly uchopitelné smysly – z tohoto kritéria budou tedy vyloučena například abstraktní vyjádření *Slovo, život, pravda, vzkříšení* atd.
3. Skutečnosti, které se v užším i širším smyslu vztahují ke Kristu – *kristocentrismus*

Pro vybrané symboly je dále vhodné stanovit kategorie a symboly do nich zařadit. Způsobů, jak vytyčit kategorie, je jistě více. Jednou z možností by bylo rozdělení na symboly, které mají co dočinění se zázraky (proměnění vody ve víno, uzdravení slepého od narození), a na ty, které nemají. Dalším možným způsobem by bylo rozdělení symbolů tak, jak se postupně vyskytují v evangeliu. Rozdělení by se tedy podobalo tomu, jak je rozděleno evangelium v podkapitole 2.4.

¹² Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*. Minneapolis: Augsburg Fortress, 1995, str. 1 – 3.

Pro účely této práce byly identifikovány tyto skupiny symbolů a na základě výše stanovených kritérií následující symboly:

1. **Symbolické vyjádření v evangeliu** – víno, světlo, tma, živý chléb, voda, slepota (4. kapitola)
2. **Symbolické postavy v evangeliu** – Nikodém, Samaritánka, dav, Židé, muž narozený slepý, Marta, Marie, Lazar, Petr a milovaný učedník (5. kapitola)
3. **Symbolické činy v evangeliu** – mocná znamení, vyčištění chrámu, pomazání olejem, vjezd do Jeruzaléma, mytí nohou, ukřižování a velký úlovek ryb (6. kapitola)

3.3. Kulturní kontext

Jak už bylo v podkapitole 2.3 naznačeno, evangelium vznikalo v prostředí, které působilo relativně odděleně od ostatních komunit křesťanů dané doby. Specifické prostředí odráží odlišné literární pojetí textu, při jehož interpretaci je nezbytné zohlednění kulturních a historických specifik.

Jako první je nasnadě otázka, zda autor evangelia, respektive prvotní čtenáři, znali ostatní evangelia. Studie a komentáře věnované čtvrtému evangeliu se shodují v tom, že není možné jednoznačně vyvrátit nebo potvrdit ani jednu verzi. I přes výraznou literární i teologickou odlišnost evangelia je nicméně podle některých komentářů velmi pravděpodobné, že se členové janovské obce s ostatními tzv. synoptickými evangelií setkali¹³. Důležitějším faktorem se však jeví situace, za které bylo evangelium sepsáno a komu bylo určeno. Evangelium jako své prvotní čtenáře předpokládá židokřesťany, kteří byli vyloučeni ze synagogy kvůli rozdílným teologickým názorům.¹⁴ Obava z vyloučení je patrná z evangelia i za života Ježíše – rodiče uzdraveného slepce či strach mezi Židy (9,22 a 12,42).

U čtenáře byla v jistých částech evangelia předpokládána znalost židovských tradic, což je nejvíce patrné při zmínkách o židovských svátcích. Na druhou stranu v první kapitole jsou vysvětlována oslovení *Rabbi* a *Mesiáš* (1,38 a 41), která byla Židům velmi známá. Z toho lze usuzovat, že evangelium bylo psáno nejen pro obyvatele židovského původu, ale širšímu spektru věřících.

Pestrost přijetí symbolických vyjádření lze velmi dobře vysvětlit na slovu *pastýř*, jak bylo nastíněno v předchozí podkapitole. Být pastýřem nebylo nic neobvyklého

¹³ Srov. např. KEENER, S. CRAIG. *The Gospel of John*, str. 40 – 50.

¹⁴ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 18.

a v běžně vyvolané představě figuroval pastýř jako člověk ustrojený do koženého oblečení, který s holí v ruce vede ovce na pastvu. V židovské kultuře se ale stávali vůdci často původně právě pastýři (Mojžíš, David), proto i ostatní čelní představitelé byli metaforicky nazýváni pastýři. V jiných kulturách ale mohlo slovo pastýř evokovat kladné i záporné představy. Kladná představa vzbuzovala idylické povolání v klidné přírodě, při kterém si lze například hrát na flétnu nebo prozpěvovat písně. Na druhé straně ale mohla vyvolávat pocity strachu z neznámé osoby, o které nikdo nic neví a která vodí svá zvířata na cizí pozemky.¹⁵ Proto když Ježíš v desáté kapitole zdůrazňuje, že on je *dobry* pastýř a že „*všichni, kdo přišli přede mnou, jsou zloději a lupiči*“ (10,1–19), symbol pastýře je nezbytné brát v pozitivním slova smyslu. Takto, jak Ježíš v evangeliu popisuje postavu pastýře¹⁶, je nutné chápat také jeho pobídnutí Petra v epilogu, aby pásł jeho ovce a beránky.

3.4. Interpretace symbolů

V předchozích kapitolách již bylo zdůrazněno, že při práci se symboly je důležité přihlídnout ke kulturnímu a historickému kontextu. Interpretace dále není možná bez zohlednění dalších okolností, které mají vliv na to, jak čtenář, resp. posluchač, symbol pochopí. Takovou okolností může být například aktuální nálada nebo životní zkušenost, která interpretaci jistě ovlivňuje. Postavy v evangeliu jsou oproštěny od pozice odlišné kultury a historie, protože ony byly její součástí. Přesto často nechápou symbolické činy nebo vyjádření a Ježíš jim je musí vysvětlovat. Na jedné straně to může způsobovat jejich částečná neznalost nebo novost Ježíšových slov, na druhé straně – jako u Židů při uzdravení slepce – jejich odmítnutí přijmout nový smysl činů a nevěle k překonání zažitých zvyklostí.

Další nedostatečnou interpretací je pak opomenutí více významů symbolu a zaměření se pouze na jeden. Při slavném příjezdu Ježíše do Jeruzaléma Ježíš ohlašuje svoji smrt a říká, že bude „*vyvýšen ze země*“ (12,32). Učedníci sice pochopili, že naráží na způsob, jakým zemře, nicméně si neuvědomovali, že vyvýšení Ježíše v den jeho smrti znamená také jeho vyvýšení do nebe k Otci.

Při interpretaci symbolů je v některých případech pomocné použít slovo „*jako*“. Vhodné je to zejména ve výrocích „*já jsem*“. Ježíš je chléb života (6,35.48), světlo světa (8,12), dobrý pastýř (10,11.14), pravý vinný kmen (15,1.5) apod., ale jen v případě

¹⁵ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 16 – 18.

¹⁶ „*on své ovce svolává jednu po druhé*“ nebo „*znám své ovce*“ nebo „*dobry* pastýř dáva život za své ovce“.

hlubšího zamyšlení a překonání původního významu. Stejně tak lze použitím slova „jako“ vidět jednak souvislost s původním významem, jednak jeho odlišnost od doslovného použití.¹⁷

Konkrétní vyjádření jsou navíc při vysvětlování duchovního poselství nevhodná, protože předmět konkretizují a uzavírají. Symbyly otevírají širší možnosti a odkazují na vyšší významy. Když se Židé ptali (10,24) přímo Ježíše, zdali je Kristus, Ježíš jim nemohl odpovědět pouze „ano“. Ježíš je Kristus, ale odlišný od představ Židů, kteří čekali spíše politického panovníka¹⁸.

K lepší interpretaci činů nebo vyjádření je vhodné si uvědomit, co předcházelo v textu evangelia a co bude pak následovat. Vazba je zřetelná například při proměnění vody ve víno v kádích, které používali Židé pro očištění v židovských rituálech, a při vyhnání obchodníků z chrámu. Dalším příkladem je pak rozmnožení chlebů pro velký zástup lidí (6,1–15), kterému předchází v šesté kapitole pojednání, že Ježíš je chléb života (6,35.48).

Symbyly mohou být použity pro vyjádření transcendentních záležitostí, protože neomezují jejich popsání. Nutné je ale zmínit, že ani interpretace si nemůže brát nárok na úplné definování Božích pravd, které by je vymezilo vyčerpávajícím způsobem.

3.5. Shrnutí

Třetí kapitola přinesla vysvětlení důvodu, proč jsou symbyly velmi vhodným prostředkem pro vyjádření transcendentního poselství. Otevírají totiž prostor pro odpoutání se od úzkého pohledu na věc a neuzavírají intepretaci božích vlastností. Kapitola dále vymezila konkrétní symbyly určené k další reflexi a rozdělila je do třech skupin podle společných rysů.

¹⁷ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 24 – 31.

¹⁸ Srov. POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 68 – 69.

4. Symbolická vyjádření v evangeliu

Jako symbolická vyjádření jsou brány takové skutečnosti, které je možné rozpoznávat smysly, přesahují svojí interpretací doslovný význam slova a nejedná se o postavy. Nejvýraznější symboly splňující danou podmínku jsou v Janově evangeliu tyto: víno, světlo, tma, živý chléb, voda a slepota.

V evangeliu se vybrané symboly často používají na více místech. V některých případech je použití konkrétního symbolu spojeno hlavně s jedním úryvkem a dále pak jen zmíněno spíše okrajově (víno), jiné symboly jsou do textu vneseny častěji napříč celým evangeliem (světlo, tma, voda).

4.1. Víno

Symbol vína se objevuje v Janově evangeliu na dvou místech – při zázraku proměnění vody ve víno v druhé kapitole a v rozmluvě na rozloučenou v patnácté kapitole, kde sebe Ježíš přirovnává k pravému vinnému kmeni. Jelikož víno jako nápoj je symbolické více na svatbě v Káně a navíc je s tímto zázrakem spojeno více symbolických činů, bude věnován prostor jen úryvku ze začátku druhé kapitoly.

Svatba v Káně galilejské

Prvních dvanáct veršů druhé kapitoly přináší příběh o prvním veřejném zázraku Ježíše. Udál se na svatbě v Káně, kam byla spolu s ním pozvaná jeho matka a jeho učedníci. Ve chvíli, kdy třetí den svatby došlo víno, proměnil Ježíš vodu ve velmi kvalitní víno. Voda byla nalita v šesti kamenných džbánech určených k očišťování při židovských rituálech.

V perikopě není kladen důraz na to, jak se mocné znamení stalo, ale proč a jaký to mělo následek. Víno bylo v židovské i řecké kultuře úzce spjato s boží přítomností. Ve starozákonních mesiánských úryvcích je víno často obsaženo (např. Gn 49,10–12¹⁹). V řecké mytologii je bůh Dionýsos bohem vína a dle bájí byl první, kdo vypěstoval víno a získal z něj nápoj²⁰. Těsně před úryvkem na konci první kapitoly je Ježíš nejprve nazýván beránkem Božím (ústý Jana Křtitele), Mesiášem (Ondřej) a Synem Božím (Natanael). Když tedy Ježíš na svatbě proměnil vodu ve víno, nadbytek vína připomínal mesiánskou hojnost a vazbu mezi Bohem a vínem v osobě Ježíše²¹. Vody bylo proměněno velké množství, každý ze šesti džbánů měl objem okolo 90 litrů. Jednalo se

¹⁹ „dokud nepřijde ten, jemuž ona náleží...pere si oděv ve víně, svůj šat v krvi hroznů“.

²⁰ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 80 – 81.

²¹ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 93.

tedy o tzv. „*zázračné obdarování*“²² – velké množství a vysoká kvalita, tedy více než v tu chvíli by bylo opravdu potřeba.

Víno bylo proměněno v šesti džbánech určených pro očistné rituály Židů. Číslo sedm je jedno z čísel plnosti a proto číslo šest značí jistou nedokonalost nebo neúplnost. Proměněním vody ve víno právě v těchto nádobách Ježíš „*vykonal znamení, které signalizovalo naplnění židovských očekávání, které byly zmíněny dříve*“²³. Na proměnění vody právě v očistných džbánech a na uvedení nového navazuje událost očištění chrámu, která v evangeliu následuje hned po epizodě v Káně. Tento úryvek je rozebrán dále v práci v šesté kapitole.

Zvláštní postavou je v úryvku Ježíšova matka. Stojí za pozornost, že v Janově evangeliu se Marie objevuje jen na dvou místech – zde na svatbě a později pod křížem. Ani na jednom místě není nazývána jménem, ale pouze označena jako „*Ježíšova matka*“. Tato anonymita by mohla znamenat menší důležitost postavy v příběhu. Podobným popisným způsobem je ale také jmenován v textu i „*učedník, kterého Ježíš miloval*“, což může tedy napovídat specifické postavení obou postav²⁴. Je až zarážející, jakým způsobem Ježíš odpovídal své matce. Odpověď „*co po mě chceš, ženo*“ (2,4) značí jistou odtažitost od druhé osoby a ne přímo laskavé oslovení. Odpověď tedy vytváří hranici mezi Ježíšem a jeho matkou a v souvislosti s výrokem, že ještě nepřišla jeho hodina, dále Ježíš naznačuje, že i on poslouchá a plní plány někoho jiného – svého Otce.

4.2. Světlo a temnota

Světlo a temnota patří mezi nejvýznamnější Janovské symboly a rozprostírají se skrz celé evangelium. Slova tma a světlo jsou dokonce hned v prvních verších celého Písma²⁵. Ve čtvrtém evangeliu je motiv světla a tmy rozveden zejména v těchto úryvcích:

1. **Prolog** – „*ten život byl světlem lidí a světlo svítí ve tmě a tma se ho nezmocnila*“ (1,4–5), „*Slovo bylo tím pravým světlem*“ (1,9)
2. **Rozhovor s Nikodémem** – „*a lidé měli raději tmu nežli světlo, neboť jejich skutky byly zlé*“ (3,19)
3. **Světlo světa** – „*Já jsem světlo světa.*“ (8,12; 9,5)

²² POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 30.

²³ KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Fourth Gospel*, str. 80.

²⁴ Srov. BECK, DAVID R. *The Discipleship Paradigm : readers and anonymous characters in the fourth Gospel*. Leiden: Biblical Interpretation series 1997, str. 9 – 10.

²⁵ „*tma halila propast*“ (Gn 1,2), *Budiž světlo*“ (Gn 1,3).

4. **Pracovat a kráčet ve dne** – „*přichází noc, kdy nikdo nemůže pracovat*“ (9,4), „*Kráčí-li někdo za dne, neklopýtá.*“ (11,9)
5. **Synové světla** – „*Dokud máte světlo, věřte ve světlo, abyste se stali syny světla.*“ (12,36)

Světlo představuje nezbytný základ pro vidění a poznání a ve všech kulturách je symbolem božství a dobra, v křesťanství pak přítomnosti Boha.²⁶ Naopak tma nebo temnota značí přesný opak, tedy zlo a v teologii život bez Boha.²⁷

Prolog

Prolog evangelia reflektuje světlo ve více rovinách a významech. Jako první hovoří autor o světle jako o síle a přítomnosti Boha, která vyzařuje z vtěleného Slova. Zde je vidět právě paralela mezi začátkem evangelia a první knihou Starého Zákona – v obojím případě světlo vyznačuje účast Boha. Za druhé světlo značí život – „*ten život byl světlem lidí*“. Světlo zde označuje teologickou dimenzi života, který „*je Božím vztahem k lidskému pokolení*“²⁸. Kdo tedy odmítá Krista, odmítá (věčný) život. Třetím pohledem je nakonec interpretace světla jako poznání Boha, která ale bezpodmínečně vyžaduje víru v Krista, jenž je tím světlem. *Vidět* je pak dále v evangeliu dále spojováno s pravým věděním a vírou v Ježíše. „*Vidět*“ tedy v úryvcích může znamenat věřit a v jistých částích dokonce kontemplovat.²⁹

Přesný opak pak vytváří interpretace temnoty. Jako bylo světlo znakem přítomnosti Boha, značí zase tma neúčast Boha – tedy hřích a zlo. Opakem života je pak smrt, a to jak ve fyzickém, tak i v duchovním smyslu. „*Chození v temnotě*“ proto může znamenat znemožnění vztahu s Bohem a odloučení od něho, i když je člověk fyzicky stále živý. Třetím opakem je nevíra a ignorance možnosti poznání Boha³⁰. Janovský dualismus je v první kapitole při zaměření na symbyly světla a temnoty velmi patrný.

Dílčí motiv v prologu tvoří symbol osvětlování. Slovo osvětlování značí dynamiku a pohyb – je to změna z temnějšího stavu do jasnějšího. I bez teologického kontextu se jedná o kladnou žádoucí transformaci. Věta „*jež osvětluje každého člověka*“ (1,9) evokuje pozitivní posun, změnu v jeho dosavadním způsobu jednání a přináší kladnou změnu.

²⁶ Srov. RULÍŠEK, HYNEK. *Postavy, atributy, symbyly – Slovník křesťanské ikonografie*, definice slova *Světlo*.

²⁷ tamtéž, definice slova *Tma (Temnota)*.

²⁸ KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 125.

²⁹ Např. 19,37 – „*Budou hledět na toho, jehož probodli*“.

³⁰ Tamtéž, str. 125 – 127.

Rozhovor s Nikodémem

Hned na začátku perikopy evangelista píše, že Nikodém přišel za Ježíšem v noci. Nikodém byl farizej a židovský předák. Jelikož je velmi pravděpodobné, že žil podle Tóry a byl spravedlivý člověk, noc nebo temnota na tomto místě neznačí hřích. Příchod za tmy a přechod za Ježíšem do světla značí naopak přechod od nevíry k víře a Nikodémovu počáteční nerozhodnost a bázlivost³¹.

Stejně jako v prologu i zde autor předkládá několik kontrastních vyjádření. Špatné chování má za následek nenávisť vůči světlu (nevíru) a nepřijetí světla (Krista). Nelibost ke světlu je zdůvodněna obavou, že zlé skutky vyjdou najevo. Je to tedy znak určité nejistoty a obavy. Naopak konání skutků v pravdě vede ke světlu a ke konání skutků „v Bohu“ (3,21). Kontrasty se v těchto verších vyskytují tři:

1. Přijetí nebo nepřijetí Ježíše
2. Napětí mezi životem a smrtí – „*kdo nevěří, je již odsouzen*“ (3,18)
3. Skutky v Bohu a zlé skutky³²

Je to tedy dualismus, který vybízí k rozhodnutí pro dobro (světlo), nebo zlo (temnotu). Motiv světla a tmy tvoří rámec nad celou epizodou s Nikodémem – na začátku Nikodém přichází v noci (3,2) a na konci Ježíš říká, že „*ten, kdo činí pravdu, přichází ke světlu*“ (3,21).

Světlo světa

Ježíšův výrok „*Já jsem světlo světa*“ se objevuje na dvou místech evangelia – poprvé v osmé kapitole, podruhé je zopakován v deváté kapitole před uzdravením slepého od narození. Světlo je symbolem dobra, Boha, poznání a života. Výrokem se Ježíš s těmito entitami identifikuje a deklaruje svoji výlučnost. V židovské kultuře bylo světlo nebo lampa symbolem Tóry a osvětlování bylo procesem jejího poznání. Výrok tedy utvořil podklad pro roztržku mezi Ježíšem a Židy, kteří chtěli vědět, z pozice jaké autority to tvrdí. Důležité je také zdůraznit, že Ježíš pronáší toto tvrzení během židovským svátků stánků, kdy se chrám stává světlem Jeruzaléma – Ježíš přivádí k dokonalosti tuto liturgii³³, protože naplňuje židovská očekávání.

Jelikož se Ježíš ztotožňuje se světlem, říká vlastně, že on je ten cíl šťastného života, ke kterému by měli všichni směřovat. Světlo zde tedy znamená spásu, kterou jim Ježíš

³¹ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 116 – 117.

³² Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 133.

³³ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 287.

nabízí.³⁴ Světlo světa se identifikuje s osobou, proto přijetí této osoby znamená vztah s ní v osobním spojení.

Pracovat a kráčet ve dne

Na začátku deváté kapitoly před uzdravením slepého Ježíš prohlašuje, že „*přichází noc, kdy nikdo nemůže pracovat*“ (9,4). Práce byla omezena denním světlem, proto jí bylo potřeba vykonat před západem slunce. Ježíš tím naznačuje, že doba jeho působení je omezena. Naděje v jeho následování je zřejmá z přechozího verše, kdy Ježíš zapojuje své učedníky do svého díla³⁵ a říká, že „*musíme konat skutky toho, který mě poslal*“.

Před vzkříšením Lazara diskutuje Ježíš se svými učedníky, zda se má vydat zpátky do Judska. Ježíš se ptá řečnický učedníků: „*což nemá den dvanáct hodin?*“ (11,9). Stejně jako u příchodu noci i zde Ježíš vrací motiv hodiny, která má nastat – hodina jeho vyvýšení na kříži. Ta ale ještě stále nepřichází. Sloveso *kráčet* i *pracovat* značí jistý průběh a časové trvání. Znamená tedy posun ke vztahu. Neklopýtat pak značí jistotu, která plyne z tohoto vztahu – opakem by byla nejistota, která byla vysvětlena v podkapitole o Nikodémovi.

Synové světla

Nejistota ve tmě a jistota ve světle jsou dále rozvedeny ve dvanácté kapitole evangelia. Na symbolu světla je zřejmá dynamika Janovských symbolů. Z původního představení světla v prologu pokračuje vyprávění o zalíbení lidí ve světle nebo temnotě u Nikodéma, přechází v jejich prodlévání ve světle či tmě při práci nebo kráčení a završuje se tím, že se se mohou stát syny světla. Poslední bod tedy končí úzkým vztahem, který je účinkem rozhodnutí pro Ježíše. Ježíš navíc svoje poslední vybidnutí k obrácení ke světlu zesiluje tím, že zástup upozorňuje, že světlo mezi nimi setrvá už jen malou chvíli (12,35).

4.3. Voda

Dalším velmi hojně používaným symbolem v Janově evangeliu je voda – Jan Křtitel křtil vodou, Ježíš proměnil vodu ve víno, Nikodémovi Ježíš řekl, že je nutné se zrodit z vody a z Ducha, Ježíš nabídl živou vodu Samaritance, chromý byl uzdraven u rybníka Bethesdy, Ježíš přislíbil živou vodu v poslední den svátků, slepý se šel umýt do rybníka Siloe, Ježíš umyl při poslední večeři nohy svým učedníkům a z probodeného Ježíšova boku na kříži vytryskla krev a voda.

³⁴ POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 84.

³⁵ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 313.

Voda je nezbytnou součástí každodenního života slouží především k uhašení žízně a k očištění. Ve čtvrtém evangeliu voda přesahuje základní funkce – fyzická žízeň je nahrazena žízní po věčném životu a naplnění, fyzické obmytí pak smytím hříchů a vin. V předcházející podkapitole byl symbol světla ztotožňován přímo s Ježíšem, což v případě vody neplatí. Ježíš představuje spíše zdroj této živé vody.

Křest

Jan Křtitel v první kapitole křtí vodou a zdůrazňuje, že on není Kristus ani prorok. Rozlišuje také křest, který provádí on, od křtu v Duchem svatém, který zprostředkovává jen Ježíš. Jeho křest tedy Ducha svatého nepředával. Janův křest je také odlišný od očišťování, které měli ve zvyku Židé. Na rozdíl od židovského rituálu, který prováděli Židé, kdykoliv se stali nečistými,³⁶ křest od Jana se prováděl pouze jednou. Křest znamenal veřejné obrácení a lítost nad hříchů. Vedl k odpuštění hříchů, ale sám o sobě je neodpouštěl.³⁷

V první kapitole je dále zdůrazněn rozdíl mezi Ježíšem a Janem. Ježíš naplňuje židovské mesiánské očekávání, které nejdříve přisuzovali Janu Křtitelovi. On ale jemu *vydává svědectví* (1,8) a ukazuje na Ježíše. Dává mu titul „*beránek Boží, který snímá hříchů světa*“ (1,29). V tomto titulu tkví také vysvětlení, proč Ježíš křest vůbec podstupoval, pokud znamenal obrácení a lítost nad hříchů. Tak, jak lidé symbolicky smývali své hříchů ve vodě, Ježíš na sebe ty hříchů naopak vzal.³⁸

Ježíš Nikodémovi říká, že je nezbytné se „*narodit z vody a z Ducha*“ (3,5). Narážka na nezbytnost narození z vody, tedy křtu, byla nejspíše doplněna až pozdější redakcí, aby se výslovně zmínila nutnost obřadu křtu, který poukazoval na jedinečnost při odloučení ze synagogy.³⁹

Živá voda

Symbol živé vody se nachází v evangeliu na dvou místech. Nejprve Ježíš hovoří se samařskou ženou a nabízí jí živou vodu, díky které už nebude nikdy žíznit. Na druhém místě se vyskytuje v sedmé kapitole, když Ježíš zvolává, že tomu, kdo v něho věří, potečou řeky živé vody z jeho nitra. Samařská žena zprvu nechápe, jakou vodu má Ježíš na mysli, protože rozhovor začíná o obyčejné vodě ze studny.

³⁶ Například když se dostali do kontaktu s mrtvým nečistým zvířetem (prase, havran) nebo s lidskou mrtvolou.

³⁷ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 158.

³⁸ Srov. POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, str. 85 – 88.

³⁹ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 124.

Živá voda v obou případech představuje Boží dar vedoucí do života věčného. Podobný příslib.⁴⁰ který najdeme v evangeliu na více místech, neznamená nicméně věčnou blaženost po smrti, ale příslib života začínající nyní.⁴¹ Počátek duchovního života je dále patrný ze spojení „*vyvěrající k*“, kde je patrný začátek nějakého děje. Živá voda a žízeň po ní představuje touhu člověka po smysluplném a šťastném životě,⁴² který je podmíněn vztahem s Ježíšem, tedy vírou.

Obmytí

Jak v případě uzdravení chorého v páté kapitole, který čekal na břehu rybníka Bethesdy, tak v případě uzdravení slepého v deváté kapitole, který byl poslán Ježíšem omýt se v rybníku Siloe, hrála voda určitý význam.

V prvním případě čekal chorý na břehu jezera a očekával až magické uzdravení. Ježíš se ale o této vodě vůbec nezmiňuje a uzdraví chorého jen pobídnutím, aby vstal. Tato voda tedy nemá žádnou spojitost se křtem nebo s živou vodou, o které mluvil Ježíš se Samaritánkou.⁴³

V druhém případě hraje ale rybník „*Siloe, to slovo znamená Poslaný*“ (9,7) zásadní symbolický význam. Slepce totiž není uzdraven vodami rybníka Siloe, ale setkáním s Poslaným.⁴⁴ Umytí v rybníku a zázračné uzdravení slepoty je přechodem od nevíry k víře, od temnoty slepoty k světlu vidění. V tomto případě se tedy stává voda rybníka živou vodou, která slepce vede k víře.

Krev a voda

V devatenácté kapitole je Ježíš po skonání proboden kopím kvůli přesvědčení, zda je opravdu mrtev. Po probodění z jeho boku vytryskla krev a voda. Biologicky není tento jev vyloučený, a proto se zde nedá hovořit o zázraku. Autor evangelia nicméně tuto událost zdůrazňuje svým osobním svědectvím a přikládá jí tedy velký význam.

Smrt Ježíšova je zlomem, kdy je Kristus přítomný mezi lidmi fyzicky, poté ve svém oslaveném těle a po Letnicích prostřednictvím Ducha svatého. Krev a voda jsou zde symbolem života a smíření – předání Ducha, který nemohl doteď být dán, protože Ježíš ještě nebyl oslaven. Zvláštní svědectví autora zdůrazňuje přítomnost Krista prostřednictvím Ducha i přes fyzickou nepřítomnost historického Ježíše.⁴⁵

⁴⁰ „*nemáš se mnou podíl*“ (13,8) nebo „*nezemře na věky*“ (11,26).

⁴¹ Tamtéž, str. 148.

⁴² POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 46.

⁴³ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 172 – 173.

⁴⁴ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 314.

⁴⁵ Tamtéž, str. 525.

4.4. Chléb života

Šestá kapitola evangelia vypráví o dvou zázracích: jsou jimi nasycení velkého davu lidí pomocí pěti chlebů a dvou ryb a chůze Ježíše po moři k učedníkům. Kapitola pak pokračuje disputací Ježíše a zástupu o chlebu života, čímž děj navazuje na zázračné nasycení.

Rozmnožení chlebů svým nadměrným obdarováním (zbylo 12 plných košů kousků) připomíná proměnění vody ve víno v Káně. Oproti synoptickým evangeliím je Ježíš ve středu dění během celé epizody. On přejímá iniciativu a sám rozdává chléb sedícím. Na základě tohoto činu se lidé začali domnívat, že Ježíš je prorok, protože proroci jako Elizeus nebo Eliáš rovněž vykonali zázračné rozmnožení pokrmů.⁴⁶ Hlavně byl ale Mojžíš prostředníkem při darování many lidem během putování na poušti.

Proto když lid viděl mocné znamení, chápal ho pouze v materiální rovině a chtěl, aby jim Ježíš dával tento chléb dále. Stejně jako Nikodém (zrození znovu) a Samaritánka (živá voda) chápali pojmy i tito lidé doslovně a neuvědomovali si jejich hlubší symbolický význam a znamení.⁴⁷ Po krátkém přerušení zázrakem chůze po moři kapitola pokračuje Ježíšovým vysvětlení zázraku a diskuzí o chlebu života. Zde je možné najít podobnost s živou vodou, když Ježíš nabádá ty, kdo hladoví a žízní, aby k němu přišli. Ježíš tu ovšem sám sebe identifikuje s živým chlebem. Absurdita doslovného chápání výroku „*Já jsem chléb života*“ (6,35) musí vést k hlubšímu zamyšlení, resp. k doplňujícím otázkám vůči Ježíšovi. Výrok „*já jsem*“ pak celé tvrzení zesiluje a podtrhuje Boží zjevení.⁴⁸ Ježíš proto vysvětluje, že zatímco Bůh, ne Mojžíš, dal na poušti lidem pokrm k zachování fyzického života, on je pokrmem, který vede k věčnému životu. Proto Ježíš nabádá, aby se lid snažil získat pokrm, jenž nepomíjí (on sám), oproti pokrmu, který pomíjí (mana na poušti). Pro jistou pomoc výkladu je možné nahradit slovo *jíst* slovem *věřit*.⁴⁹ Ve verši „*Kdo přichází ke mně, nebude nikdy hladovět*“ (6,35) je pak možné zaměnit sloveso *přicházet* za *věřit*.

V přijímání chleba života je zřejmá spojitost s eucharistií – zejména tedy ve verších 51–58. I když Ježíšovo konání při zázraku představuje eucharistický rámeček,⁵⁰ rozdávané chleby a ryby eucharistií nebyly. Příslibem budoucího pokrmu jsou ale zbylé kousky,

⁴⁶ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 96.

⁴⁷ POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 56.

⁴⁸ BORGEN, PEDER. *Bread from heaven : an exegetical study of the concept of manna in the Gospel of John and the writings of Philo*. Leiden: E. J. Brill 1965, str. 157.

⁴⁹ POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 99.

⁵⁰ „*vzal chleby, vzdal díky a rozdával sedícím*“ (6,11).

keré symbolizují pokrm pro věřící v budoucnu. Ježíš jak ve 27. verši („*kerá vám dá Syn člověka*“), tak ve 35. verši („*nebuđe nikdy hladovět*“) i v 51 verši („*kdo buđe jíst tento chléb, buđe živ navěky*“) používá budoucí čas a předjímá přijímání Ježíše v eucharistii v čase Ježíšovy fyzické nepřítomnosti na zemi.⁵¹ Věčný život se tedy lidem uskutečňuje živým chlebem. Verše 32–58 šesté kapitoly by se tedy shrnutím do jediné věty daly vyjádřit tak, že „*eucharistie je místem, kde se člověku dostává věčného života*“.⁵²

4.5. Slepota

Šestým mocným znamením v Janově evangeliu je uzdravení od narození slepého v deváté kapitole. V příběhu Ježíš s učedníky potkal slepého muže. Ježíš udělal ze sliny bláto, pomazal oči slepému a poslal ho umýt se do rybníka Siloe (*Poslaný*). Po svém navrácení se zpět byl slepec uzdraven. Po uzdravení následuje debata farizeů s uzdraveným slepcem, jeho rodiči a s Ježíšem. Opět je v kapitole vidět vylíčení zázraku a poté diskuze nad jeho významem.

Stejně jako u uzdravení chorého u rybníka Bethesda (5,1–9) a při proměnění vody ve víno v Káně (2,1–12) i zde je předpokladem k mocnému znamení poslušnost vůči Ježíšovi a víra v jeho slova. Otevření očí slepému v tomto příběhu se odehrává jak ve fyzickém smyslu, tak v duchovním. Slepce nejen začíná vidět očima, ale také začíná věřit v Ježíše. Stává se tedy „*symbolem křesťana, kerý se teprve skrze víru v Ježíše stal vidoucím*“⁵³. Vidění a slepota jsou symbyly pro víru a nevíru.

Víra resp. „otevívání očí“ slepce v příběhu roste, což je vidět na vyznání identity Ježíše. Na otázku farizeů, kdo ho vyléčil, muž odpovídá: „*člověk, kerému říkají Ježíš*“ (9,11) – nazývá ho tedy vlastním jménem, keré moc o Ježíšově božské identitě nevyovídá. Titulem *prorok* je ale nazýván dále, v 17. verši. Toto vyznání vychází z toho, že ve Starém zákoně proroci uzdravovali a podobným způsobem dávali pokyny k uzdravení.⁵⁴ Dalším posunem je pak diskuze nad tím, zda pochází Ježíš od Boha, nebo ne. Uzdravení slepého a vyznání, že je to způsobeno „od Boha“, má totiž mesianistický charakter. Izaiáš píše, že služebník Boží – spojovaný s očekávaným Mesiášem – buđe „*světlo národů*“ a „*otevře oči slepým*“ (Iz 42,6–7). Konečné vyznání je v rozhovoru Ježíše se slepcem po propuštění ze synagogy. Slepce nejprve oslovuje

⁵¹ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 234 – 246 .

⁵² Tamtéž, str. 246.

⁵³ POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 97.

⁵⁴ Uzdravení Naamana Elizeem: „*Jdi a vykousej se sedmkrát v Jordánu a tvoje tělo buđe opět čisté*“ (2Kr,5,10).

Ježíše *Pane (Kyrie)*, po té vyznává, že je Ježíš *Syn člověka*. Ježíš používá titul *Syn člověka* k vyjádření jak „*lidsky tragické stránky svého poslání, tak zřejmě i svého budoucího oslavení*“.⁵⁵ Poslední vyznání je tedy souhrnným vyznáním víry uzdraveného slepce. Důležitým okamžikem při posledním rozhovoru je Ježíšova iniciativa, ve které se on sám se *Synem člověka* identifikuje.⁵⁶

Na konci kapitoly Ježíš hovoří o slepotě farizeů. Oni svoji slepotu neuznávají, a proto zůstávají ve hříchu. Opět je tedy slepota přirovnána k hříchu a vidění k víře v Ježíše.

4.6. Shrnutí

Symbyly světla, tmy a vody se objevují téměř napříč celým Janovým evangeliem. Světlo symbolizuje především Boha, věčný život a poznání – v evangeliu se dokonce Ježíš s tímto světlem identifikuje. Tma nebo temnota značí přesný opak – hřích, odloučení od Boha a ignoranci vůči poznání Boha. Osvětlování je pak procesem od temnoty ke světlu. Další často objevující se symbol vody představuje očištění a litování hříchů. Živá voda rozvedena dále může pak v člověku uhasit žízeň po poznání Boha a věčném životu. Ježíš se s touto vodou sice doslovně neidentifikuje, je nicméně spíše zdrojem této vody.

Řidčeji jsou v evangeliu použity symbyly vína a slepoty. Víno proměněné na svatbě v Káně symbolizuje Boží přítomnost a naplnění židovských očekávání. Symbyly slepoty a vidění, které jsou v úzkém vztahu se symbyly světla a tmy, představují nevíru a víru v Ježíše. Uzdravení slepoty je pak přechod od nevíry k víře.

⁵⁵ POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, str. 64 – 68.

⁵⁶ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 102 – 105.

5. Symbolické postavy v evangeliu

Ve čtvrtém evangeliu vstupuje na scénu celá řada postav. Evangelista některé postavy konkrétně jmenuje (Jan Křtitel, Petr, Nikodém aj.), jiné ovšem zůstávají anonymní a autor textu je popisuje beze jména (Ježíšova matka, samařská žena či učedník, kterého Ježíš miloval). Výčet jednotlivých postav je pak nahrazen skupinou lidí, ve které mají osoby společné charakteristiky. Do této skupiny by potom patřili zejména Ježíšovi učedníci, Židé nebo nejobecněji dav.

V rozboru textu Janova evangelia je nutné rozlišovat, zda konkrétně jmenované postavy nebo seskupení postav představují jen samy sebe, nebo reprezentují širší spektrum lidí s určitou společnou charakteristikou. Pokud tomu tak je, jedná se o symbolickou postavu, která bude předmětem bližšího rozboru v této práci.

5.1. Nikodém

Farizej Nikodém se v textu Janova evangelia vyskytuje na třech místech. Největší prostor mu je dán ve třetí kapitole, kde v noci navštěvuje Ježíše. Jeho jméno je pak zmíněno na konci sedmé kapitoly při rozmluvě s ostatními farizeji (7,50–52) a při pohřbu Ježíše, kde přinese směs myrhy a aloe (19,38–42). Jelikož je mu zdaleka největší prostor věnován právě ve třetí kapitole, reflexe nad Nikodémem jako symbolickou postavou bude soustředěna právě na tuto perikopu.

V předchozí kapitole byl při rozebírání epizody o Nikodémovi kladem důraz na symboly světla a tmy. Nyní bude pozornost upřena přímo na postavu Nikodéma a jeho reprezentativní funkci. Nikodém je popisován jako farizej, židovský předák (3,1) a učitel v Izraeli (3,10). Při počátečním oslovení mluví v plurálu⁵⁷ – nehovoří tedy sám za sebe, ale mluví v zastoupení více osob. Přichází za Ježíšem, protože byl svědkem jeho zázraků, díky nimž se správně domníval, že Ježíš musí být od Boha, resp. že Bůh musí být s ním (3,2). Představuje tedy skupinu lidí, kteří uvěří v Ježíše pouze na základě jeho mocných skutků. Tato víra je nicméně vratká, protože závisí na aktuální míře zázračných znamení, jak je tomu například v šesté kapitole při rozmnožení chlebů.⁵⁸

Nikodém přichází ale také s nejistotou a bází a hledá odpovědi na nejdůležitější otázky z oblasti duchovního života – jak může člověk dosáhnout spásy. Stejně jako on používá plurál nebo pojem „člověk“, i Ježíš směřuje odpověď nejen na Nikodéma, ale dává výpovědím obecný rozměr. Toho dosahuje především zobecněním zájmeny

⁵⁷ „*Rabbi, víme, že jsi přišel od Boha*“ (3,2).

⁵⁸ Srov POSCH FELIX. *Malý Stuttgarstký komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 35.

„někdo“ nebo „každý“. Kázání Ježíše přesahuje poučování jedné osoby – je cíleno na všechny lidi, které jsou v tomto okamžiku v zastoupení Nikodéma.⁵⁹

K jisté míře nedorozumění mezi Ježíšem a Nikodémem přispívá mimo jiné použití tři slov, které mají více významů:

1. *Anóthen* = znovu/shůry (shora)
2. *To pneuma* = vítr/duch
3. *Hypsóthénai* = fyzické vyvýšení/oslavení

Vyjmenované výrazy mohou být pochopeny buď špatně, nebo pouze v jednom významu. Nejméně nedorozumění přináší slovo vítr/duch, které je použité ve slovní hříčce.⁶⁰ Spojení „vyvýšení Syna člověka“ je dále použito v evangeliu na více místech (8,28; 12,32) a jeho plné pochopení přináší až povelikonoční zpětná reflexe.

V úryvku třetí kapitoly je z těchto dvojznačných slov nejvíce rozvedeno slovo *anóthen*. Absurdita doslovného uchopení výrazu „*narodit se znova*“ opět vybízí k hlubšímu zamyšlení. Nicméně tato nemožnost opětovného fyzického narození a zároveň jeho nutnost ke spatření Božího království⁶¹ podává obraz postavení člověka ve vztahu ke spáse – člověk nemůže sám sebe spasit. Člověk hledající spásu musí naopak nalézt „*nový počátek v Bohu a současně se stát novým stvořením z Boha*“. ⁶² Pro plnější pochopení slovního obratu „*narodit ze znova/shora*“ je nutné použít oba významy slova. První význam *znova* značí časovost, kterou lze vyjádřit horizontální osou, výraz *shora* pak vertikální osu. Další rozvedení nutnosti se narodit „*z vody a z Ducha*“ přináší nové vysvětlení a nahrazuje původní výraz *anóthen*. Podmínkou pro vstup do Božího království je jak zrození v lidské zkušenosti (z *vody, znovu, horizontální osa*), tak duchovní zkušenost (z *Ducha, shora, vertikální osa*).⁶³

5.2. Samaritánka

Čtvrtá kapitola evangelia vypráví o netradičním rozhovoru Ježíše se samařskou ženou. Oproti dialogu s Nikodémem je zde zřejmých mnoho opačných postojů. Nikodém byl muž, Žid a vážený člen velerady, zatímco Samaritánka byla žena s národností vyvolávající u Židů spíše opovržení. Nikodém také přišel za Ježíšem v noci, naopak Ježíš přistupuje ke studni za dne. Stejný vzor lze rozpoznat ve formě

⁵⁹ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 43 – 48.

⁶⁰ „*Vítr vane, kam chce*“ (3,8).

⁶¹ Pojem *Boží království* je v Janově evangeliu použito pouze zde v rozhovoru s Nikodémem.

V synoptických evangeliích je tento výraz naopak velmi běžný.

⁶² POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář*, str. 36.

⁶³ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 117 – 119.

dialogu, který rychle přejde z rozhovoru dvou osobností do použití plurálu, čímž dává rozhovoru obecnější charakter. V podkapitole o Samařské ženě bude obdobně jako při reflexi o Nikodémovi předmětem symbolika samotné postavy.

Neshody mezi Židy a Samaritány pocházely z 8. století před Kr.,⁶⁴ kdy Asyrský král dal přivést lidi z pěti národů⁶⁵ do Samařských měst. Tyto národy sice začaly uctívat Jahva, ale stále sloužily svým starým bohům (2Kr 17,24–41). Židé, kteří se hlásili k ortodoxní víře, považovali Samaritány za heretiky a nestýkali se s nimi. Později v této kolonizaci pokračoval i Herodes Veliký. Předchozích pět manželství Samařské ženy a její současné manželství tvoří vzdálenou paralelu s pěti národy z dřívější doby a poslední kolonizací Herodem.⁶⁶ Z této historické zkušenosti vycházejí Ježíšova slova, že příslušníci jejího národa se klaní tomu, co neznají (4,22). Samaritánka zde tedy nevystupuje jen jako reprezentant samařského národa, ale také všech, kdo uctívají modly. Na konci epizody je ale příslib obrácení, když evangelista vypráví, že mnoho Samaritánů v Ježíše uvěřilo (4,39) a označí jej universálním titulem „*spasitel světa*“ (4,42).

Rozmluva Ježíše a Samaritánky jako zástupců židovského a samařského národa má v úryvku další teologickou zápletku. Ta vychází z místa uctívání – samařská hora Garizm, nebo židovský Jeruzalém. Ježíš ale prohlašuje, že pravé uctívání nezáleží na *místě*, ale *způsobu* klanění, a to „*v duchu a v pravdě*“ (4,23). Pokračující tvrzení „*Bůh je duch*“ nevyjadřuje druh božské přirozenosti,⁶⁷ ale duchem je míněna sebezjevující se síla, díky které se Bůh stává lidem přístupným.⁶⁸ Podobná tvrzení o božských vlastnostech se pak vyskytují v Janových listech.⁶⁹ Tato určení nicméně nevypovídají o tom, jakým Bůh je sám v sobě, ale o tom, jak se zjevuje lidem v dějinách – projevuje se zde rozdíl ekonomické a imanentní Trojice.⁷⁰

5.3. Muž narozený slepý

Epizoda s mužem, který byl od narození slepý (v deváté kapitole evangelia) byla již v práci zmíněna v souvislosti s obmytím v rybníku Siloe a zázračným uzdravením díky

⁶⁴ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 49.

⁶⁵ Z Babylonu, z Kuty, z Avy, z Hamatu a ze Sefarvajimu (2Kr,17,24).

⁶⁶ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 49.

⁶⁷ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 48.

⁶⁸ Srov. POSCH FELIX. *Anwalt der Glaubenden*. Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1978, str.147 – 155.

⁶⁹ „*Bůh je světlo*“ nebo „*Bůh je láska*“ (1Jan 4,8; 1,5).

⁷⁰ Srov. POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Jako v nebi tak i na zemi*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství 2010, str. 93 – 102.

setkání s *Poslaným*. Text je velmi bohatý na symbolická vyjádření – symbol slepoty je střídán symbolem vody, dále pak možnost vidět značí prohlubující víru muže. Použitím významu těchto symbolů, které jsou v úryvku o slepém muži pomocné, je teprve možné lépe porozumět symboličnosti dané postavy. Vážnost nemoci a žádná naděje na uzdravení⁷¹ dodávala situaci specifický charakter a jistý teologický podtext. Slepý muž, který není v textu jmenovaný, přichází postupně k víře, která je ztvrzována výslechy od farizeů.

Ježíš při rozhovoru s učedníky o příčině nemoci hovoří opět v množném čísle – „*musíme konat skutky*“ (9,4). V souvislosti s textem v 14,12⁷² mluví za apoštoly, kteří budou v jeho práci pokračovat. Vztah Ježíše ke slepému muži je analogický se vztahem učedníků k ostatním lidem, které budou učedníci přivádět k víře v době fyzické nepřítomnosti Ježíše.⁷³ Ježíšovo uzdravení dále ukazuje, že fyzické narození ve slepotě/nevěře neurčuje osud člověka.⁷⁴ Bezejmenný muž, který byl nazýván opisně („*člověk narozený slepý*“), ztrácí v příběhu svůj hlavní rys, který ho do této doby charakterizoval. Radikální změna v identitě člověka v důsledku setkání s Ježíšem a přijetím víry je obdobou narození z vody a Ducha v rozhovoru s Nikodémem ve třetí kapitole evangelia.

Příběh ale začíná mužovým uposlechnutím Ježíšova příkazu, aby se šel umýt v rybníku. Slepý muž byl nejspíš se svým osudem smířen a bezprecedentní možnost uzdravení ho opravňovala být ke všem, kdo ho chtěli uzdravit, velmi opatrný a nedůvěřivý. On ale přesto Ježíše poslechl, čímž se stal „*symbolem křesťana, který se teprve skrze víru v Ježíše stal vidoucím*“.⁷⁵ Dále pak reprezentuje všechny křesťany, kteří jsou připraveni svoji víru obhajovat v situacích, které nejsou příjemné a kdy jim vyznání víry v Ježíše může způsobit problémy a nepříjemnosti.

Opakem jsou pak farizeové, kteří nejsou schopni radikální změny svých postojů a i přes argumenty protivníků prohlubují svojí nevíru/slepotu.

5.4. Marta, Marie a Lazar

V jedenácté kapitole evangelia se objevují tři nové postavy: Marta, Marie a Lazar. Příběh vzkříšení Lazara z mrtvých je všeobecně známou epizodou a přináší hluboký teologický a symbolický podtext. Jedná se o poslední – sedmé – mocné znamení Ježíše

⁷¹ „*Nikdy nebylo slyšáno, že by někdo otevřel oči slepému do narození*“ (9,32).

⁷² „*kdo věří ve mně, bude sám také konat skutky*“.

⁷³ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 64 – 65.

⁷⁴ Srov. tamtéž. str. 66.

⁷⁵ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgarstký komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 97.

ve čtvrtém evangeliu a svou mimořádností překonává šest předchozích. Úryvek o posledním zázraku je specifický také tím, že teologický rozbor či rozmluva se odehrává před samotným aktem uzdravení, resp. vzkříšením. Tato skutečnost může být vysvětlena tak, že Ježíš se zde nesetkává se svými protivníky, ale se svými přáteli a věřícími. Příbuznost postav a jejich výskyt v evangeliu vždy společně⁷⁶ je důvodem k rozebrání jejich symbolického významu v jedné podkapitole.

Lazar

Fyzické vzkříšení Lazara hraje ústřední literární zápletku v úryvku evangelia. Celý úryvek skýtající 44 veršů, které jsou velmi teologicky bohaté, původní motiv rozšiřuje a dává do popředí hlavní myšlenku perikopy – „*oslavení Boha a jeho Syna*“.⁷⁷ V úvodu se Ježíš setkává se sestrami Lazara Martou a Marii. Obě při rozhovoru s Ježíšem mluví primárně pouze o svém bratru. Ježíš na jejich téměř až výčitky reaguje zprvu odpovědí směřovanou jejich bratru Lazarovi „*Tvůj bratr vstane*“ (11,23), pak svou promluvu rozšiřuje do obecné roviny – „*kdo ve mě věří*“ (11,25).

Evangelium líčí Lazara jako člověka, kterého Ježíš miloval. Narážka může připomínat pojmenování milovaného učedníka považovaného za autora evangelia.⁷⁸ Lazar je také v textu popisován jako *bratr* Marie a Marty, což bylo oslovení používané v prvních komunitách křesťanů. Hovoří-li tedy Ježíš o sobě jako o „*vzkříšení*“ (11,25) a říká-li „*kdo věří ve mne, nezemře navěky*“ (11,26), adresuje své učení a poselství všem věřícím.⁷⁹

Marta

Marta se v epizodě objevuje jako první ze sester a přichází Ježíšovi naproti. Pokládá Ježíše za vykonavatele mocných znamení, nicméně ne z jeho vlastní moci, ale spíše zprostředkovaně. Proto Ježíšovi vyznává, že ví, že oč Boha *požádá*, Bůh mu dá (11,22). Stejně tak ještě zůstává v dobovém očekávání a vzkříšení chápe stále pouze omezeně „*v poslední den*“ (11,24).⁸⁰ I když Ježíš v dalších větách rozhovoru sám sebe identifikuje se vzkříšením, vyznání Marty a pojmenování Ježíše jako Mesiáše může být tímto nesprávným očekáváním zatíženo. Jelikož z textu je zřejmé, že Marta Ježíše znala a

⁷⁶ Všechny postavy se objeví ještě ve dvanácté kapitole při epizodě o pomazání v Betánii. Marta a Lazar se zde vyskytují spíše v pozadí, Marie pomazává nohy Ježíše – tento symbolický akt je rozebrán v šesté kapitole práce.

⁷⁷ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgarstký komentář – Evangelium sv. Jana*, str.112.

⁷⁸ Resp. nositelem tradice viz kapitola 2.3.

⁷⁹ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 66.

⁸⁰ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 349 – 351.

věřila v něho jako člověka od Boha, stává se symbolem člověka, který víru skrze setkání s Ježíšem prohlubuje a zdokonaluje ji.

Marie

Marie jako druhá ze sester přichází naproti Ježíšovi až díky pobídce od Marty, která jí sděluje, že ji Ježíš volá. Marie uposlechne volání Ježíše, čímž připomíná ovce, které dobrý pastýř „*svolává jednu po druhé*“ (10,3). Marie jde k Ježíšovi navzdory tradičním zvyklostem Židů, kteří si mysleli, že se odchází vyplakat ke hrobu (11,31). V tomto směru tedy překonává svoji sestru, nicméně stejně podléhá svému smutku a v pláči se přidává k ostatním. Opět se projevuje její víra jako nejistá v nejtěžších chvílích a vyjadřuje lidskou bezmocnost.⁸¹

Tento moment je klíčový pro pochopení zármutku Ježíše, když viděl pláč Marie a Židů (11,33). Zde Ježíš neodsuzuje lítost nad smrtí blízkého člověka, protože on sám před hrobem Lazara také zaplakal (11,35), ale projevuje obavu nad nepochopením jeho poslání a zjevení Boha jako zdroje pravého vzkříšení.⁸²

5.5. Petr a milovaný učedník

Petr patří mezi nejvýraznější postavy z Ježíšových učedníků. Je jedním z *Dvanácti*⁸³ a tento soubor na několika místech zastupuje, čímž se stává jejich mluvčím a reprezentantem. Objevuje se hned v první kapitole při prvním povolání učedníků i v epilogu, kde je mu svěřen úkol pást Ježíšovy ovce (21,17). Naproti tomu milovaný učedník, kterého tradice ztotožňovala do konce 19. stol s Janem, synem Zebedeovým,⁸⁴ se poprvé objevuje až při poslední večeři ve třinácté kapitole a stává se svědkem nejdůležitějších událostí na konci Ježíšova pozemského působení – stojí pod křížem (19,26), je svědkem prázdného hrobu (20,8) a jako první poznává zmrtvýchvstalého Krista na lodi (21,7).

Petr patřil mezi první učedníky, které Ježíš povolal v první kapitole evangelia. K Ježíšovi ho ale přivádí zprostředkovaně jeho bratr Ondřej, který mu sděluje, že „*nalezli Mesiáše*“ (1,41). Zde je vidět jistý rozdíl oproti synoptikům, kde nejbližší okruh dvanácti apoštolů je povolán přímo Ježíšem. Dovedení Petra k Ježíšovi

⁸¹ Srov. POSCH FELIX, *Malý Stuttgarstký komentář – Evangelium sv. Jana*, Karmelitánské nakladatelství 1998, str. 115.

⁸² Srov. tamtéž, str. 352 – 353.

⁸³ Pojem *Dvanáct* učedníků je zmíněno pouze při Petrově vyznání (6,67) a v epizodě o Tomášovi (20,24).

⁸⁴ Srov. POSCH FELIX, *Malý Stuttgarstký komentář – Evangelium sv. Jana*, Karmelitánské nakladatelství 1998, str. 136.

přes druhého učedníka bylo důležitým faktem pro věřící, kteří se připojili ke křesťanství v povelikonoční době.⁸⁵ Ježíš dává Šimovi nové jméno – Petr. V Janově evangeliu nicméně význam jména Petr jako „skála“ není dále rozveden, jako je tomu v evangeliu Matoušově.⁸⁶

Petrova vůdčí reprezentativní role je zřejmá na konci šesté kapitoly, kde se Ježíš obrací ke Dvanácti, zda i oni chtějí odejít (6,67). Dotaz přichází po rozmluvě o chlebu života, která byla pro hodně posluchačů šokující. Zde se Petr přímo ujme role mluvčího a odpovídá Ježíšovi a přidává vyznání „*ty jsi Svatý Boží*“. V tomto vyznání je vidět velký rozdíl oproti například vyznání Marty či ostatních postav. Zatímco dosavadní vyznání bylo velmi zatíženo dobovými představami, vyznání Petra se opírá o správný důvod – Ježíšův původ.⁸⁷

Další pasáží, kde postava Petra hraje důležitou roli, je scéna umývání nohou po poslední večeři. Petr se ohrazuje proti tomu, aby mu jeho Mistr umýval nohy. Chápe totiž Ježíšův úkon v jiné rovině, než jsou Ježíšovy motivy.⁸⁸ Petr uznává Ježíšovo vyšší postavení, a proto mu není příjemné, aby konal službu, kterou zastávali v té době spíše otroci. Akt umývání nohou je detailněji rozveden v následující kapitole.

Zde ve třinácté kapitole je poprvé zmíněn učedník, kterého Ježíš miloval. V úryvku o ohlášení zrady Jidáše se objevuje i Petr a z textu je patrné, že má k Ježíšovi – alespoň fyzicky – dál než milovaný učedník. Toho právě Petr vybízí, aby se zeptal Ježíše, o kom mluví jako o zrádci. V tomto konkrétním okamžiku je vidět větší bezprostřednost milovaného učedníka. Ale i on musí svoji otázku směřovat na Ježíše, protože ani on nezná odpověď. Dalším společným rysem obou učedníků je nepochopení Ježíšových slov Jidášovi „*Co děláš, udělej rychle*“ (13,27).

Podobná přednost milovaného učedníka je patrná při zatčení Ježíše a předvolání před velekněze v sedmnácté kapitole. První do veleknězova dvora vchází milovaný učedník, který pak následně uvádí Petra dovnitř (18,16). Zmíněná symboličnost je nejpatrnější při běhu k prázdnému hrobu ve dvacáté kapitole. I když milovaný učedník dorazí k hrobu jako první, nechává Petra vejít do hrobu před ním. Uznává tedy čelné postavení Petra a konečnou podřízenost jako budoucí nejvyšší církevní autoritě i přes své rychlejší tempo.⁸⁹

⁸⁵ Srov. KOESTER, CRAIG R., *Symbolism in the Forth Gospel*, Augsburg Fortress, 1995, str. 68.

⁸⁶ Mt 16, 18 – „*Ty jsi Petr, a na té skále zbuduji svoji církev*“.

⁸⁷ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 252.

⁸⁸ Srov. Tamtéž, str. 397.

⁸⁹ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgarstký komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 195 – 196.

Poslední setkání Petra a milovaného učedníka se odehrává při zázračném úlovku ryb, po kterém Ježíš s oběma postavami rozmlouvá. Ježíšův rozhovor nicméně přímo navazuje na hojný úlovek rozebraný v šesté kapitole práce, proto symboličnost rozhovorů bude rozebrána v práci později.

Shrnutí symbolických postav⁹⁰ milovaného učedníka a Petra by se dalo popsat napětím, kde „jeden je učedník, kterého Ježíš zvláště miluje, zatímco druhý je nositelem autority“.⁹¹

5.6. Dav

Zřejmě nejobecnějším seskupením v Janově evangeliu je dav, který bývá též označován jako zástup nebo lid. Ježíš k zástupu hovoří zejména v šesté kapitole při zázračném rozmnožení chlebů a v sedmé a osmé kapitole, kde Ježíš přijíždí do Jeruzaléma na svátky stánků. V obou scénách se sice totožně hovoří o zástupu, nicméně rozmnožení chlebů se událo v Galilei a svátky stánků v Jeruzalémě. Dav v těchto kapitolách sice tedy není stejný a lze rozpoznat odlišnosti v charakterních rysech, nicméně jisté vlastnosti mají obě seskupení společné.

Lid v Galilei

Velký zástup lidí přichází za Ježíšem v šesté kapitole a dostává od něj jídlo. Po nasycení s nimi Ježíš rozmlouvá o chlebu života a nutnosti jeho přijetí. Hned na několika místech v textu je vidět nerozumění davu a špatné přijetí Ježíšových slov z jejich strany.

V úvodu je psáno, že dav přichází za Ježíšem ne kvůli víře v něho, ale kvůli znamením, které dělal na nemocných (6,2). Nedokonalost jejich přístupu je prvním rysem. Pak Ježíše kvůli zázračnému nasycení prohlašují za proroka a chtějí ho udělat svým králem. Politické představy v postavě Ježíše jsou dalším přístupem, který Ježíš odmítá (6,15). Po nasycení dav žádá Ježíše, aby jim stejně jako Hospodin jejich předkům na poušti dával stále chléb, který obdrželi. Ježíš i zde musí být proti nim a kárá je, že mají chtít chléb, který nepomíjí (6,27–34).

Debata se pak přiosťruje a Ježíš posouvá téma k rozmluvě o svém původu a tedy i pravomoci svých slov (6,35–40). Odezva je o to více nepřátelská a mluvčí davu jsou

⁹⁰ Milovaný učedník a Petr jsou jak symbolické, tak historické postavy.

⁹¹ MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 538.

od tohoto místa dále v kapitole identifikování s Židy. Úryvek končí poznámenáním, že kvůli těmto slovům mnozí od něho odcházejí (6,66).⁹²

Lid v Galilei symbolizuje špatné pochopení Ježíše a odmítnutí ho v případě, kdy se již nejedná o zázračné skutky (uzdravování nemocných nebo zázračné nasycení), ale o přijetí Ježíše pravou vírou.

Lid v Jeruzalémě

Konflikt Ježíše s davem se vyostřuje v Jeruzalémě, kam Ježíš přišel na svátky stánků. Závažnost situace je zmíněna na začátku epizody, kde Ježíš říká učedníkům, že svět ho nenávidí (7,7). V sedmé a osmé kapitole přichází opět diskuze nad původem Ježíše – tedy jeho legitimitou⁹³ – která byla tématem i při rozhovoru s lidem v Galilei.

Lid nebo zástup je v Jeruzalémě na některých místech rozlišován od Židů. Patrné je to například ve 25. verši, kde sami lidé říkají: „*Není to ten, jemuž ukládají o život?*“. Lid je proto odlišný od toho v Galilei i proto, že někteří ze zástupů v něho uvěřili (7,31). Některé verše nicméně naznačují, že i v davu byli tací, kteří měli stejné úmysly jako farizeové – chtěli Ježíše zatknout (7,43–44).⁹⁴ Naopak text napovídá, že někteří Židé v něho po jeho kázání uvěřili (8,31).

Lid v Galilei a Jeruzalémě má podobné rysy v nepřátelském přístupu k Ježíšovi po jeho slovech. Osmá kapitola ale rozlišuje i nové věřící, kteří se z davu i z Židů k Ježíšovi přidali. Následující kapitola vysvětlí specifické postavení Židů ve čtvrtém evangeliu.

5.7. Židé

Už v předchozí podkapitole bylo naznačeno, že velkými protivníky Ježíše byli právě Židé. Až na výjimky jsou Židé v evangeliu popisováni velmi negativně, což vede k paušalizovanému pohledu na jeden konkrétní národ. Negativní stanovisko k Židům by dokonce mohlo vést k těmto dvěma extrémním koncům:

1. Odsouzení židovského národa, protože Janovo evangelium jako součást inspirovaného Božího slova je neomylné,
2. považování evangelia za antisemitské, a tudíž odsouzení evangelia.⁹⁵

Oba pohledy jsou velmi nebezpečné a zavádějící a jistě stojí za námahu uvést otázku Židů ve čtvrtém evangeliu na pravou míru.

⁹² Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 60.

⁹³ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgarstký komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 82.

⁹⁴ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 60.

⁹⁵ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 23.

„Židé“ v evangeliu totiž nepředstavují židovský národ, ale jednu stranu diskuze ohledně christologických otázek. Ta zastávala názor, že Ježíš není Mesiáš, a Ježíšovy přívržence vylučovala ze synagog. Druhou stranou konfliktu jsou pak janovské obce, jejichž členové věřili, že Ježíš je poslaný od Boha. Spor mezi křesťany a Židy v evangeliu tudíž nezrcadlí situaci v Ježíšově době, ale spíše dobu na rozhraní prvního a druhého století, kdy evangelium vzniklo.⁹⁶

I přesto je důležité rozebrat, jak jsou Židé popisováni v textu. Jsou často považováni za ty, kteří jsou Ježíšovými protivníky, nerozumí mu, odporují jeho učení a nejsou schopni se odpoutat od svých zažitých stanovisek. V teologických konfliktech je dokonce možné pojem „Židé“ zaměnit za židovské autority nebo farizee,⁹⁷ což pomůže k lepšímu odlišení od celého židovského národa.

V evangeliu jsou nicméně místa, kde se objevují Židé v kladném světle. Sám Ježíš říká Samaritánce, že „*spása je ze Židů*“ (4,22). Ježíš dále oceňuje, že se Židé snaží hledat věčný život (5,39) a vkládají svoji naději do Mojžíše (5,45).⁹⁸ Sám se také účastnil židovských svátků. Přesto se Ježíš od Židů distancuje⁹⁹ a zachovává si od nich odstup.

Židé jsou ve čtvrtém evangeliu symbolem protivníků a *tohoto světa*. Přesto je velice nutné neopomenout skutečnosti, že jsou jimi myšleny spíše židovské autority a že tento pohled vychází z teologických sporů dvou skupin na rozhraní prvních dvou staletí. Přehlídnutí těchto faktů a odsouzení židovského národa by mohlo mít tragické následky vedoucí například k přehlížení holocaustu či k souhlasu s ním.

5.8. Shrnutí

Postavy v Janově evangeliu často hovoří nebo jednají jako zástupci určité skupiny lidí. Skupiny nejsou rozlišovány územně nebo národnostně, ale spojují je charakteristické vlastnosti a postoje ve víře v Krista. Ježíš proto i v rozhovoru s jednou osobou mluví v množném čísle, své kázání zobecňuje a adresuje ho tak na širší publikum.

Nikodém a Samaritánka, podobně jako muž od narození slepý, jsou na počátku své cesty víry a v průběhu textu evangelia jejich víra roste. Nejvíce je to patrné u uzdraveného muže a v jeho postupném vyznávání víry před farizeji a pak

⁹⁶ Srov. tamtéž, str. 23 – 25.

⁹⁷ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgarstký komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 93.

⁹⁸ Srov. tamtéž, str. 92.

⁹⁹ Ježíš hovoří se židy o „*Váš zákon*“ (8,17) nebo „*vaši Otcové*“ (6,49).

před Ježíšem. Marta a Marie Ježíše už znají, ale jejich víra v něho není dokonalá a Ježíš se ji snaží uvést na pravou míru. Specificky blízko mají k Ježíšovi učedníci Petr a Jan, z nichž jeden je nositelem autority a mluvčím ostatních, druhý se těší zvláštnímu hlubokému vztahu k Ježíšovi. Nejvíce negativně jsou v textu popisováni Židé, kteří zastupují židovské autority. Ti jsou Ježíšovými největšími protivníky, vedou s ním teologické spory a snaží se ho zatknout.

6. Symbolické činy v evangeliu

Ježíš, jak je popisován ve čtvrtém evangeliu, vykonal za svého života mnoho veřejných skutků. V závěru autor evangelia výslovně píše, že jeho Učitel učinil mnoho dalších znamení, která ale nejsou v knize zapsána (20,30). Téměř každý čin i jen zmíněný v textu by mohl vyjadřovat skrytý význam – od Ježíšova cestování po Galilei či Judsku, přes Ježíšův odchod na Olivovou horu po rozmluvě o jeho původu na konci sedmé kapitoly, až po Ježíšova mocná znamení nebo samotné ukřižování. Každý se ale těší jiné důležitosti v otázkách pochopení Ježíšovi identity a přijetí jeho osoby jako „*spasitele světa*“ (4,42).

Jako explicitně symbolické činy v evangeliu byly vybrány takové skutky, které svou povahou jsou samy o sobě výstřední a nutí k dalšímu zamyšlení. Hlavní jádro sdělení totiž v těchto skutcích není v činech samotných, a opomenutí skrytého významu by vedlo k celkovému nepochopení činu jako takového. Dané kritérium splňují v Janově evangeliu tyto činy: mocná znamení, vyčištění chrámu, pomazání olejem, mesiášský vstup do Jeruzaléma, mytí nohou, ukřižování a velký úlovek ryb.

6.1. Mocná znamení

Hovoří-li autor Janova evangelia o zázracích, pojmenovává je *znamení*. V evangeliu je jich sedm: proměnění vody ve víno, uzdravení syna královského služebníka, uzdravení ochrnlého u rybníka Bethesda, zázračné nasycení, chůze po vodě, uzdravení slepého od narození a vzkříšení Lazara.

Na historicitě těmto událostem přidává fakt, že jak odpůrci, tak protivníci Ježíše uznávali, že on sám daná znamení konal, zpochybňovali však jeho autoritu od Boha. Znamení se také nemusela udát úplně přesně, jak je popisují svatopisci. Synoptici považují zázraky za znamení blízkosti Božího království, Janovo evangelium zaměřuje znamení přímo k Ježíšově osobě.¹⁰⁰ Znamení tedy měla vzbudit dokonalejší víru v Ježíše jako Božího Syna a pochopení jeho identity.

V textu evangelia je kladen větší důraz a věnován větší prostor vysvětlení mocného znamení v dialogu¹⁰¹ s ostatními zúčastněnými osobami, než samotnému znamení. To je popsáno často jen několika verši.¹⁰² Z toho je patrné, že autor evangelia považoval za velmi důležité správné pochopení těchto událostí. Pochopení či nepochopení významu

¹⁰⁰ Srov. POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, 2006, str. 97.

¹⁰¹ Nejčastěji po vykonání znamení; u vzkříšení Lazara ale před v 11,1–44.

¹⁰² Např. uzdravení od narození slepého v 9,6–7.

těsně souvisí se vztahem víry a znamení. Zástupy za Ježíšem chodily kvůli zázrakům, které konal (2,23 nebo 6,2), při špatném pochopení smyslu událostí ale od něho odcházejí (6,66). Víra, které je založená jen na znameních, vydrží jen po dobu konání těchto skutků, a pokud nemá pravé kořeny, rychle zmizí. Proto evangelista znamení pečlivě vysvětloval. Víra by neměla být důsledkem znamení, ale předpokladem ke správnému pochopení. Lpění na zázracích může pak vést k uzavření přístupu k pravé Ježíšově podstatě.¹⁰³

Čtyři ze sedmi znamení se týkají fyzického uzdravení či dokonce vzkříšení. Tímto Ježíš zjevuje svoji identitu a vysvětluje skutky tím, že o sobě mluví jako o „světlu světa“ (9,5) a označuje se jako „vzkříšení a život“ (11,25). Uzdravování nevyjadřuje jen jistou solidaritu s trpícími, ale uzdravováním Ježíš na sebe tyto nemoci, resp. provinění, bere,¹⁰⁴ jak vyjadřuje Izaiáš v Iz 53,4.¹⁰⁵

6.2. Vyčištění chrámu

Epizodu o vyhnání prodejců z Jeruzalemského chrámu zachytili všichni evangelisté. Na rozdíl od synoptiků, kteří scénu umístili na konec Ježíšova veřejného působení, autor Janova evangelia umístil příběh do druhé kapitoly. Vyhnání prodejců z chrámu bylo veřejnou kritikou židovského kultu a mělo být pomyslnou poslední kapkou do poháru trpělivosti židovských předních mužů.¹⁰⁶ Ve čtvrtém evangeliu ale scéna přímo navazuje na proměnění vody ve víno na svatbě v Káni. V podkapitole 4.1. bylo rozebráno, že proměněné víno ve džbánech určených k očišťování při židovských rituálech symbolizovalo naplnění židovských očekávání a nastolení nového řádu. Podobnost těchto dvou skutků a jejich zařazení hned vedle sebe do stejné kapitoly proto nemůže být náhodné.

Samotné prodávání zvířat, resp. směňování pro chrámovou oběť takových peněz, které nezobrazovaly zpodobnění císaře, bylo z logistických důvodů téměř nezbytné. I když tato směna neměla s obětováním v chrámu nic společného, nebyla v jádru špatná.¹⁰⁷ Zdůvodnění Ježíšova zvláštního chování je vysvětleno opět po činu při rozmluvě s Židy, kdy Ježíš prohlašuje: „Zbořte tento chrám, a ve třech dnech ho zase

¹⁰³ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 51 – 52.

¹⁰⁴ Srov. POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, str. 98 – 99.

¹⁰⁵ „On nesl naše utrpení a našimi bolestmi byl obtížen.“

¹⁰⁶ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, Karmelitánské nakladatelství 1998, str. 34.

¹⁰⁷ Srov. ABRAHAMS, ISRAEL. *Studies in pharisaism and the gospels*. Cambridge: University Press 1917, str. 82 – 89.

postavím!“ (2,19). Komentář autora pak výrok vysvětluje tím, že Ježíš hovořil o chrámu svého těla, což mohli jeho učedníci pochopit až po vzkříšení.

Vyčištění starého chrámu a nastolení nového, které značí Kristovo vzkříšené tělo, skrývá trojí symboliku. Za první oběť v Jeruzalémském chrámu a chrámová daň již nejsou nutné, očištění a náprava se napříště budou dít skrz Ježíšovu smrt a vzkříšení. Ježíš svoji obětí na kříži starozákonní oběti zcela naplňuje. Za druhé bylo přebývání a přítomnost Boha spojováno právě s chrámem. Ježíšův příslib nového chrámu proto ukazuje, že Boží přítomnost není spojována s budovou, ale osobou. Za třetí byl Jeruzalémský chrám dosud považován za centrum nebo společný bod židovského národa rozptýleného v Římské říši nebo Babylonii. Nový chrám v Kristově těle tvoří sjednocující symbol pro křesťany uctívající Boha v Duchu a v pravdě (4,23).¹⁰⁸

6.3. Pomazání olejem

Těsně před slavným vstupem Ježíše do Jeruzaléma se odehrává scéna s pomazáním olejem na hostině, kde je přítomna Marie, Marta a Lazar. Hostina se odehrála šest dní před Velikonocemi (12,1) – výslovné označení krátkého časového údaje značí úzkou spojitost s těmito svátky. Scéna pomazání olejem Ježíšem se odehrává ve všech evangeliích, jen u Jana je umístěna ještě před Velikonoční svátky, což přispívá k další spojitosti s touto událostí. Symbolická scéna se odehrává u stolu, kde Marie pomazala velmi drahým olejem Ježíšovy nohy a usušila je svými vlasy.

Na činu jsou pozoruhodné zejména tyto tři skutečnosti: Mariino pomazání nohou a usušení, nadbytek a drahota oleje a pomazání k pohřbu ještě před Kristovou smrtí. Umývání resp. pomazávání olejem bylo prací, kterou vykonávali jen otroci a ve zvláštních případech děti. Bylo tedy znakem jistého podřízení nebo ponížení. Marie ale přichází k Ježíšovi s velkou vděčností za vzkříšení jejího bratra a svoji oddanost vyjadřuje také tím, že Ježíšovi nohy utře svými vlasy. Toto sebevydání Marie je pak podobné úplnému sebevydání Ježíše v hodině jeho smrti.¹⁰⁹

Druhým výstředním znakem je pomazání velmi drahým olejem. Hojnost daru připomíná například nadbytek proměněného vína na svatbě v Káni. Na plýtvání olejem naráží v epizodě Jidáš, i když jeho úmysly nejsou úplně čisté.¹¹⁰ Marie si ale

¹⁰⁸ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, 1995, str. 83 – 85.

¹⁰⁹ Srov. tamtéž, str. 114.

¹¹⁰ Z poznámky autora evangelia je patrné, že Jidáš nenamítal použití oleje kvůli pomoci chudým z výtěžku prodeje, ale z vlastního prospěchu (12,5–6).

uvědomovala jedinečnost Ježíšovy osoby, kterou Jidáš nechápal. Až nesmyslným použitím drahého oleje evangelista podtrhuje Ježíšovu výjimečnost.¹¹¹

K pomazání došlo těsně před Ježíšovou smrtí, na kterou Ježíš naráží v odpovědi Jidášovi. Říká přímo: „*Nech ji: měla jej uchovat pro den mého pohřbu*“ (12,7). Ježíš je v tom okamžiku stále ještě živý, a proto nabalzamování jeho těla k pohřbu je nutné brát jako symbolický, ne doslovný čin. Marie jako by si uvědomovala výjimečnost situace, když využívá nejspíš poslední možnosti, jak svému Pánu vyjádřit úctu. Jedná se tedy o prorocké gesto, které předznamenává Synovo oslavení.¹¹²

6.4. Vjezd do Jeruzaléma

Den po pomazání olejem Marií přijíždí Ježíš do Jeruzaléma na oslátku, které si sám našel. Lidé mu jdou vstříc a na cestu mu vkládají palmové ratolesti (12,12–19). V třináctém verši („*král Izraele*“) je Ježíš výslovně nazýván králem a v patnáctém verši („*přichází tvůj král*“) je titul král na něho vztahován veršem ze Zachariáše (Zach 9,9). Způsob pozdravu lidu byl vhodný právě pro příchody králů nebo vojevůdců do města,¹¹³ proto vztah Ježíš – král je hlavním symbolem dané perikopy.

Důležité osobnosti, kterým byla tímto způsobem provolávána sláva, ale přijížděly na honosnějším zvířeti nebo povozu, než byl obyčejný osel. Opakované titulování Ježíše králem a příjezd na oslu tvoří napětí, které nutí čtenáře k dalšímu zamyšlení. Evangelista sám v textu zdůrazňuje, že plné pochopení této symboliky se dostalo učedníkům až po Ježíšově oslavení (12,16). Protiklad osla a královského uvítání je paralelou s očekávaným politickým izraelským králem ze třináctého verše a Mesiášem, o kterém mluví prorok Zachariáš citovaný v patnáctém verši.

Citovaný verš proroka Zachariáše (9,9) je přímo uveden v úryvku evangelia a vysvětluje, králem jakého typu je Ježíš. Následující verš pokračuje: „*Z Efraima odstraní vozy a z Jeruzaléma koně, odstraněn bude válečný luk*“ (Zach 9,10). Z desátého verše je proto patrné, že Ježíšův vjezd do Jeruzaléma se stává „*odmítnutím jakékoliv násilné vlády a vyhlášením míru*“.¹¹⁴

Za Ježíšem přišel početný zástup také proto, že Ježíš konal zázraky a vzkřísil Lazara z mrtvých. Jak bylo zmíněno, víra opřená jen o zázraky nemá pevné základy a po pomnutí znamení se ztrácí. To si uvědomovali i farizeové, kteří chtěli proto Ježíše

¹¹¹ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 119 – 120.

¹¹² Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 371.

¹¹³ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 121.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 121

(11,53) i Lazara (12,10) zabít, čímž by nadšení lidu zastavili.¹¹⁵ Přícházení za Ježíšem jen z důvodu mocných skutků je druhým neporozuměním po chápání Ježíše jako politického krále v symbolickém příchodu Ježíše na oslu do Jeruzaléma.

6.5. Umývání nohou

Třináctou kapitolou začíná třetí část evangelia, jak bylo rozděleno v podkapitole 2.4: *Knihla slávy*. Je zajímavé, že celých prvních dvanáct kapitol vypráví časový úsek přibližně tři let, přičemž kapitoly třináct až dvacet úsek tří dnů. Všichni čtyři evangelisté zachycují zprávu o poslední večeři Páně, nicméně na rozdíl od synoptiků autor Janova evangelia vynechává Ježíšovo ustanovení eucharistie – to nahrazuje umývání nohou učedníkům. Již bylo v předchozí kapitole o Mariině pomazání nohou olejem vysvětleno, že tento akt, podobně jako umývání nohou, byl vyhrazen otrokům. Čin nelze proto chápat doslovně, ale ryze symbolicky – učedníci jistě mohli pokračovat ve večeři a rozmluvě s Ježíšem i bez umytých nohou.

Reakce Petra, který se zdráhá umytí, protože uznává vyšší postavení Ježíše, se zdá být pochopitelná při opomenutí symboliky činu. Ježíš, stejně jako při pomazání nohou nebo vjezdu do Jeruzaléma, spojuje své jednání s očekávanou smrtí. Evangelista si tento fakt uvědomuje a uvádí epizodu připomenutím, že Ježíšova hodina přišla (13,1–2). Symbolický akt umývání nohou proto očividně předjímá Kristovo sebeobětování na kříži.¹¹⁶

Na celém činu je důležitá Kristova svoboda – on není nucen, ale dobrovolně učedníkům slouží. I když Ježíš na konci perikopy sám sebe nazývá Pánem a Mistrem (13,14), snižuje se na úroveň otroka. Ponižení podtrhuje symbolickým úkonem svlečením oblečení, které je samo o sobě symbolem důstojnosti.¹¹⁷ Ježíš odpovídá v rozhovoru Petrovi, že pokud ho neumyje, nebude mít s ním podíl (13,8). Při chápání umytí jako symbolického sebedarování Ježíše, jehož vrcholem je ukřižování, je teprve možné správně pochopit tuto větu. Výraz „*umytí nohou*“ lze zaměnit za „*zemřít*“. Osmý verš by proto zněl: „*Nezemřu-li za tebe, nebudeš se mnou mít podíl*“. Ježíš zde tedy deklaruje nutnost své smrti pro plný vztah s ním ve věčném životě.¹¹⁸

Ježíš dále od učedníků požaduje, aby stejným způsobem sloužili oni ostatním. Pokud tedy umývání nohou u Jana nahrazuje ustanovení eucharistie u synoptiků, představuje

¹¹⁵ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 371 – 372.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 397.

¹¹⁷ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 116.

¹¹⁸ Srov. tamtéž, str. 117.

vzájemné sebeobětování učedníků mezi sebou horizontální úroveň. Eucharistická slavnost bez této složky z Janova pohledu „*není večeří Páně v Ježíšově duchu*“.¹¹⁹

6.6. Ukřižování

Vrcholnou událostí celého evangelia je zpráva o ukřižování a následném zmrtvýchvstání. Událost obsahuje velké množství symbolických vyjádření, postav a činů. Proto je, stejně jako v evangeliu, kapitola o slavném vyvýšení Ježíše na kříž umístěna až na konci práce. Symbolické činy, které se udály těsně před ukřižováním, jako pomazání olejem Marií, vstup do Jeruzaléma nebo umývání nohou, byly určitým předobrazem obětování Ježíše na kříži.

Scénu ukřižování není možné plně vysvětlit bez událostí, které jí bezprostředně předcházely a které jí následují. Celá zápletka začíná již v zahradě, kde přebýval Ježíš se svými učedníky a kde byl zatčen. Pokračuje soudním líčením nejprve před Annášem, pak Kaifášem a naposled před Pilátem. Pilát dal Ježíše zbičovat a na nátlak Židů ho odsoudil k smrti ukřižováním. Po Ježíšově smrti následuje probodení boku vojákem a Ježíšův pohřeb.

Pro důkladnější reflexi je nutné se dívat na ukřižování z více pohledů:

1. Lidská úroveň
2. Vztah k židovství
3. Ježíš jako prorok a král
4. Oslavení Ježíše¹²⁰

Lidská úroveň

Ježíš měl plnou lidskou přirozenost a umučení bylo zcela reálnou událostí. Když Pilát po bičování ukazuje ztýraného Ježíše davu a zvolává „*Ejhle, člověk!*“, snaží se vzbudit lítost, nicméně prohlašuje zásadní pravdu o Ježíši. Proces ukřižování byl nejen velmi bolestivý a ponižující, ale také opravdu zdoluhavý, čímž nenechával v člověku ani kousek důstojnosti.¹²¹ Ježíš ale od začátku podstupuje tuto oběť dobrovolně, což značí například scéna zatčení v zahradě. Na rozdíl od pojetí synoptiků se zde sám představuje strážím, proto polibek od Jidáše ani není nutný.¹²² Ježíšova svoboda dále kontrastuje se svobodou Piláta a Židů. Ani jedna strana není plně

¹¹⁹ POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 134.

¹²⁰ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 187 – rozdělení z velké části převzato, nicméně mírně upraveno.

¹²¹ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 190.

¹²² Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 177 – 178.

svobodná, ale obě na sobě závisí – Židé nemohou Ježíše ukřižovat sami a Pilát sice zprvu nechce Ježíše ukřižovat, ale na výhrůžky¹²³ Židů nakonec udělá, co oni chtějí.

Židé obviňují Ježíše v zásadě ze dvou činů: rouhal se vůči Bohu, protože o sobě mluvil jako o Synu Božím (19,7), a byl rebel vůči Římu, protože ze sebe dělal krále (19,12). Ani rouhání ani rebelie se Ježíš nedopustil, naopak při důkladnějším rozboru je patrné, že tímto skutkem proti zákonu – jak světskému, tak církevnímu – se provinili jeho žalobci. V židovské paschální liturgii se nachází přímo text: „*Nemáme jiného krále než Tebe*“,¹²⁴ což přímo kontrastuje se zvoláním velekněží: „*Nemáme jiného krále než Césara*“ (19,15). Není to tedy Ježíš, kdo se rouhá, ale sami velekněží, kteří za svého krále v tomto momentu považovali římského císaře, který se paradoxně sám nazýval božím synem – „*divi filius*“.¹²⁵ Za druhé Ježíše obviňovali z rebelie vůči Římu – i z tohoto skutku jsou vinni sami. Pilát jim nabízí propuštění Ježíše k příležitosti Velikonoc, ale Židé si raději vyberou Barabáše, který byl zatčen kvůli rebelii vůči Římu.¹²⁶ Sám Ježíš Pilátovi v rozhovoru odpovídá, že jeho království „*není z tohoto světa*“ (18,36).

Ježíšova svoboda a nevinnost tvoří základní symbolický protiklad vůči nesvobodě a provinění Židů a Piláta z lidského hlediska ve scéně ukřižování.

Vztah k židovství

V druhé kapitole práce bylo popsáno, že evangelium reaguje na odluku Janovské obce od judaismu. Napětí mezi Ježíšem a Židy je patrné přes většinu evangelia a prohlubuje se od uzdravení chorého u rybníka Bethesdy (5,10–18). Autor i v kapitolách o ukřižování na více místech zdůrazňuje, že Ježíš naplňuje jejich očekávání, a právě v něm se uskutečňuje pravá oběť.

Evangelista ale nejen proto často cituje Starý Zákon. Citace a odkaz na starozákonné texty dále pomáhají plnějšímu pochopení činů, které mají symbolický charakter. Symboličnost je velmi patrná v motivu Ježíše jako Velikonočního beránka. Když přišli vojáci ukončit utrpení ukřižovaným zlomením nohou, viděli, že Ježíš už je mrtvý. Evangelista cituje předpis, jakým se má připravovat velikonoční beránek v druhé knize Mojžíšově (Ex 12,46). I přímo zmíněný čas začátku popravý kolem šesté hodiny¹²⁷

¹²³ „*Propustíš-li ho, nejsi přítel císařův*“ (19,12).

¹²⁴ KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 192.

¹²⁵ Srov. POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, str. 69 – 70.

¹²⁶ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 191.

¹²⁷ Kolem poledne

připomíná čas, kdy Velikonoční oběť začíná.¹²⁸ V tom se čtvrté evangelium liší od zbylých třech, kde Ježíš slaví Velikonoční svátky se svými učedníky den před svou smrtí.¹²⁹ Váha je kladena právě na oběť Ježíše jako obětního beránka, která ale přesahuje židovské oběti slavené na Velikonoce. Ty nebyly obětí za hříchy, ale znakem vykoupění ze smrti. Na druhou stranu ale „*Ježíšova smrt vykupuje lidi od hříchu právě tím, že je osvobozuje od hříchu*“.¹³⁰

Židé dále viděli silnou symboliku ve způsobu smrti ukřižováním. Zákon hovoří o těch, kteří jsou pověšeni na strom, jako o zatížených Božím prokletím (Dt, 21,22–23). Židé ovšem chtěli Ježíše nejen fyzicky zabít, ale také zneuctit jeho učení. Spojení „Ukřižovaný Mesiáš“ totiž nedává smysl, a s původním očekáváním jsou tato slova v naprostém protikladu. Není divu, že s vysvětlením tohoto kontrastu měly prvotní církve velké problémy.¹³¹ Ježíš na kříži nicméně projevuje svou identitu naprostou poslušností Otcí, která vše přesahuje, a zjevuje věrnost záměru spasit člověka.¹³²

Ježíš jako prorok a král

Ježíš byl za svého života nazýván prorokem, například o něm tak mluví uzdravený slepec v 9,17. Prorocké schopnosti jsou patrné také v ohlášení jeho smrti při vjezdu do Jeruzaléma (12,24–28), v předpovědi Petrova zapření (13,38), ale také v již zmíněné rozmluvě s davem po očištění chrámu, kde Ježíš prorokuje své vzkříšení ve třetí den. Ježíš tedy věděl o svém osudu a zcela dobrovolně ho podstoupil v poslušnosti svému Otcí.

Motiv krále je ale ve scéně ukřižování ještě více zdůrazněn. Ježíše chtěl učinit dav králem již dříve – po zázračném rozmnožení chlebů (6,15) a při vjezdu do Jeruzaléma (12,13). Pilát se ptá v rozhovorech Ježíše, jestli je židovský král. Načež ho Ježíš opravuje a říká, že je králem, ale jeho království není z tohoto světa. V dalších zvolání Piláta lidu o Ježíši mluví jako o „*židovském králi*“ (18,39; 19,15 a dříve i v 18,33). Stejně tak i po bičování vojáci oblékají Ježíše do purpurového pláště, dávají mu na hlavu trnovou korunu a nazývají ho „*židovským králem*“. V obou případech ale aktéři nemyslí své oslovení vážně. Pilát Ježíše takto tituluje kvůli provokaci vůči Židům, se kterými neměl moc dobré vztahy,¹³³ vojáci prohlášení myslí v ironii a posměchu.

¹²⁸ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 197.

¹²⁹ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, Karmelitánské nakladatelství 1998, str. 187 – 188.

¹³⁰ KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 197.

¹³¹ Srov. tamtéž 187 – 188.

¹³² Srov. POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, str. 109 – 111.

¹³³ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 181 – 182.

V každém případě ale i přes toto odmítnutí je Ježíš korunován a oblečen jako král.¹³⁴ Odlišná situace, ve které se ocitá ztýraný Kristus, jen podtrhává skutečnost, že Ježíš není králem, jakého Židé očekávali. Nápis na Ježíšově kříži „*Ježíš Nazaretský, král židovský*“ (19,19) měl nejprve jen opět vzbudit nevoli u Židů, nicméně díky němu se Pilát „*ovšem nechtěně stává svědkem křesťanské víry, že zde opravdu umírá za svět král židovský*“.¹³⁵

Ježíšův pohřeb, o který se postaral Nikodém s tajným učedníkem Josefem z Arimatie, má také královské rysy. Zaprvé Nikodém přinesl sto liber¹³⁶ směsi myrhy a aloe (19,39), což svým objemem a cenou přesahuje i tak velkou hodnotu oleje, kterou Marie vylila na Ježíšovy nohy. Takto štědré pomazání olejem nebylo běžné a opět připomíná Ježíšovo království. Dále také Ježíš nebyl uložen do hromadného anonymního hrobu, ale do nového prázdného hrobu v zahradě, což bylo vhodné pro někoho s královským statutem.¹³⁷

Oslavení Ježíše

Podle čtvrtého evangelisty je celý Ježíšův život „*sestupem od Otce a návratem k němu*“.¹³⁸ V popisu události chybí detaily, které se objevují u synoptiků, a celé dění je více kristocentrické, tedy soustředěné na osobu Ježíše. Ježíš umírá s vědomím, že splnil Otcovo poslání (19,30), a vrací se k němu.¹³⁹

Slovo oslavení může znamenat zaprvé činnost uctívání někoho, zadruhé ukázání něčí slávy. Také na proces vyvýšení, resp. oslavení, je možné se dívat ze dvou pohledů. Ježíšův život a ukřížování zjevují Boha a jeho nekonečnou lásku. Ta se projevuje také v dokonalé poslušnosti Syna vůči Otci, která zahrnuje dokonce smrt. Dobrovolnost k tomuto aktu je nezbytná, a proto je v pašijovém příběhu zdůrazňována. Kříž zjevuje prostřednictvím Ježíše lásku k lidem tím, že skrz Ježíše se mohou lidé dostat do vztahu s Bohem. Dále pak demonstruje lásku Ježíše k Otci. Druhý pohled na vyvýšení spočívá v návratu Ježíše do nebeské slávy.¹⁴⁰ Tuto slávu sdílel Syn před založením světa (17,24) a proces ukřížování je intronizací do této slávy.

¹³⁴ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 514.

¹³⁵ POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 189.

¹³⁶ Přibližně 33 kg.

¹³⁷ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 204 – 206.

¹³⁸ POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, str. 79.

¹³⁹ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 188.

¹⁴⁰ Srov. tamtéž, str. 212 – 213.

Jednotlivé pohledy na Kristovo utrpení sice přinášejí partikulární pohledy na událost ukřižování, nicméně jsou ve vzájemném vztahu: na kříži umírá člověk Ježíš z Nazareta jako oslavený král světa, který dokonale naplnil pravé očekávání z Písma.

6.7. Zázračný úlovek ryb

Poslední, jedenadvacátá kapitola evangelia přináší tzv. druhý závěr evangelia, ve kterém se Ježíš zjevuje učedníkům na břehu Tiberiadského jezera. Jakým způsobem reakčně tento úryvek vznikl a proč se výslovně zmiňuje autor o třetím zjevení,¹⁴¹ není předmětem práce a pozornost bude opět zaměřena na symbolické činy a vyjádření. Symboličnost tkví v příběhu zejména ve velkém úlovku ryb na Ježíšův pokyn, pevnosti sítě, vůdčí roli Petra a zvláštním vztahu k milovnému učedníku.

Učedníci celou noc nic nechytily a až na pokyn Ježíše, aby hodili síť na pravou stranu, ulovili 153 ryb – tedy velké množství. Přesné číslo vybízí k zamyšlení, zda jich bylo opravdu tolik, nebo zda není také symbolické. Existuje velké množství teorií,¹⁴² ale nelze s jistotou říci, co tím autor myslel. Rybaření mělo v evangeliích silně misijní podtext, což je zřetelné v Ježíšově výroku Petrovi v Lukášově evangeliu: „*od nyníška budeš lovit lidi*“ (Lk 5,10). Činnost rybaření ale sedmi učedníkům nevychází v Kristově nepřítomnosti. Až ve chvíli, kdy se Ježíš objeví a dá jim sám pokyn, ulovených ryb se objeví velké množství. K Ježíšovi se věřící, stejně jako zde ryby, mohou dostat skrze jeho následovníky, pokud je s nimi spojen.¹⁴³

Evangelista v perikopě přímo zdůrazňuje, že se síť neroztrhla, přestože bylo ryb velké množství. Pevnost sítě může tedy symbolizovat nabídku Ježíše na vztah s ním, který není kvantitativně omezován. Stejně jako učedníci *vytahovali* ryby pomocí sítě z vody, tak i Ježíš dříve použil podobného slovesa: „*Nikdo nemůže přijít ke mně, pokud ho Otec, který mě poslal, nepřitáhne*“ (6,44) nebo „*a já, až budu vyvýšen ze země, přitáhnou všechny lidi k sobě*“ (12,32).¹⁴⁴ Použití toho slovesa evangelistou jistě není náhodné.

Úryvek pokračuje rozhovorem Ježíše s Petrem. Ježíšova trojnásobně opakovaná otázka, zda ho Petr miluje, je reakcí na Petrovo zapření.¹⁴⁵ Petr je si ale vědom své slabosti a závislosti na Ježíši, proto své odpovědi neříká tak sebejistě, jak tomu bylo

¹⁴¹ Ježíš se zjevil poprvé Marie z Magdaly (20,14–17), poprvé učedníkům bez Tomáše (20,19–23), potřetí učedníkům s Tomášem (20,24–29).

¹⁴² Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 570.

¹⁴³ Srov. KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*, str. 119.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, str. 119.

¹⁴⁵ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 574 – 575.

v rozmluvě po umývání nohou (13,37). Důraz v rozhovoru Ježíše s Petrem ale netkví v požadavcích na určité vůdcovské schopnosti a kvality, ale je kladen na opravdovou lásku ke Kristu.¹⁴⁶

V posledních verších jedenadvacáté kapitoly i celého evangelia autor zmiňuje milovaného učedníka. Petr se na něj ptá Ježíše, který mu trochu tajemně odpovídá, že „*jestliže chci, aby zůstal, dokud nepřijdu, co tobě na tom záleží?*“ (21,22). Na základě této věty se rozšířila pověst, že tento učedník nezemře (21,23). V době sepsání evangelia byl ale milovaný učedník mrtev, což vedlo k nejistotě mezi věřícími. Nejprve je nutné zmínit, že Ježíš přímo neříká, že milovaný učedník zůstane, ale používá spojku *jestliže*.¹⁴⁷ Také sloveso *zůstat* není možné chápat jen ve fyzickém smyslu jednoho člověka. *Zůstat* zde naopak znamená „*v podobě svědectví, které našlo své písemné zachycení v evangeliu a tak zůstává přítomné v církvi*“.¹⁴⁸

6.8. Shrnutí

Kapitola o symbolických činech v Janově evangeliu čerpá z předchozích dvou, které rozebíraly symbolické vyjádření a postavy. Sedm mocných znamení, jak autor nazývá zázraky, pomáhají uchopit Ježíšův původ a identitu, proto je jejich význam v evangeliu podrobně vysvětlován. Při vyčištění chrámu evangelista představuje Ježíše jako centrum nové bohoslužby, které není vázáno na místo, ale na osobu. Pomazání olejem, příjezd Ježíše do Jeruzaléma a umývání nohou uvozují vrcholnou scénu celého evangelia – ukřižování. V něm člověk Ježíš z Nazareta umírá jako oslavený král světa, který dokonale naplnil pravé očekávání z Písma. Zázračný úlovek ryb vyzdvihuje víru učedníků a ukazuje, kterou vlastnost požaduje Ježíš od hlavy svých nástupců a pokračovatelů – lásku k Bohu.

¹⁴⁶ Srov. POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 206 – 207.

¹⁴⁷ Srov. MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*, str. 576 – 577.

¹⁴⁸ POSCH FELIX. *Malý Stuttgartský komentář – Evangelium sv. Jana*, str. 208.

7. Závěr

Symboly představují specifický prvek v literatuře jak duchovní, tak světské. Mohou jasněji jedním slovem či spojením vyjádřit poslání, které by se jinak popisovalo velmi obtížně a rozsáhle. Jelikož jejich význam sám sebe přesahuje, zdá se jeho použití velmi vhodné v duchovní literatuře. Tam pak mohou napomáhat k popisu transcendentní skutečnosti. Při snaze přesně popsat neobsažitelné a nekonečné vlastnosti autor jakéhokoliv textu brzy dosáhne limitu, který může překonat právě použitím symbolů, které žádné omezení nemají. Tak postupoval také autor Janova evangelia, kterému se jedinečným způsobem podařilo zachytit příběh Ježíše z Nazareta, v němž víra rozpoznává Syna Božího.

Kvalifikační práce je symbolům v Janově evangeliu věnována. Vstup do práce tvoří druhá kapitola a v ní stručné představení evangelia jako celku. Janovo evangelium vzniklo v obci, která byla téměř izolovaná od ostatních křesťanských center na rozhraní prvních dvou staletí, což se promítlo do odlišné literární a teologické formy, která se liší od synoptických autorů. Třetí kapitola dále přináší zamyšlení nad charakteristickými rysy symbolů. Uvedením do Janova evangelia vznikl prostor pro rozebrání symbolů, které byly systematicky rozděleny do třech skupin – symbolické vyjádření, postavy a činy.

V pořadí čtvrtá kapitola postupně rozebírá základní symboly, které se objevují v evangeliu na více místech, a tím je prostupují. Proto jejich vysvětlení bylo umístěno na začátek. Voda, světlo a temnota a vyjádření od nich odvozená tvoří jádro symbolického portfolia, jímž se čtvrté evangelium může chlubit. Reflexe nad těmito pojmy je zásadní pro další postup. Navazující kapitola pojednává o symbolických postavách, se kterými se Ježíš za svého působení setkal a které zachytil evangelista. Do rozhovorů dává autor často vysvětlení hlubokých teologických pravd, které se snaží zachytit a dále předat. Ježíš v nich své odpovědi neadresuje jen svému oponentu, ale zobecňuje je mnohem širšímu spektru posluchačů. Poslední kapitola o symbolech čerpá z předchozích dvou a spojuje symbolické vyjádření a postavy v činy, které Ježíš vykonal. Pro lepší pochopení evangelista věnuje větší prostor výkladu skutků než popisu samotných činů. Vrchol celé kapitoly i práce tvoří vysvětlení ukřižování jako symbolického činu.

V první kapitole bylo stanoveno jako cíl práce systematické rozebrání jednotlivých symbolů v evangeliu a vysvětlení jejich významu. Tento cíl považuji za splněný,

protože každému symbolu je v práci věnován prostor adekvátní rozsahu bakalářské práce. Dalším cílem bylo tyto symboly rozdělit do tematických kategorií. Způsobů, jakým symboly rozdělit do skupin, by bylo možné vymyslet více. Zvolil jsem rozdělení na vyjádření – postavy – činy z toho důvodu, že považuji za důležité zdůraznit postupné závislosti a odkrývání smyslu. Symbolické činy není možné plně uchopit bez vysvětlení postav, které při jejich líčení vystupují, a symbolických vyjádření, která jsou v nich použita. I tento úkol tedy považuji za dokončený.

Dílčím cílem byla reflexe nad obecnými vlastnostmi symbolů jako prostředku k vyjádření božských vlastností lidskými prostředky. Tomu byla věnována nejen třetí kapitola, ale i ve zbylých kapitolách práce (zejména v kapitole Symbolické činy v evangeliu) byl zmíněn poznatek, že symboly napomáhají k rozkrytí skrytého významu.

Prostor pro další práci, tzv. *future work*, vidím ve dvou zdánlivě opačných aspektech. Velké symboly jako světlo, voda či ukřižování by svým rozsahem vystačily na samostatnou kvalifikační práci. Míra detailu u těchto symbolů byla uzpůsobena bakalářské práci a snaze obsáhnout i ostatní symboly. Druhým směrem, kterým by se dala práce uchopit odlišně, by pak byla snaha o nalezení všech symbolických vyjádření, postav a činů, kterých by se při odlišném (volnějším) výběru kritérií našlo více. Práce by ale byla spíše výčtová a míra detailu by utrpěla ještě více. Volnější kritéria by ale dále dovolovala označit jako symbol skutečnosti, které symbolické být nemusí. Počet symbolů a detailnost rozpracování jsem proto zvolil s velkou pečlivostí a opatrností.

Práci doporučuji studentům teologie, kteří zvolili své zaměření směrem k biblickým vědám se specializací na Janovské spisy či obecněji Nový zákon. Umožní jim stručný exkurz do stylu psaní čtvrtého evangelisty, který je velmi specifický a jedinečný. Dále práce může sloužit jako inspirace kněžím při přípravě homilií, kde vybraný symbol figuruje v perikopě mešního evangelia.

8. Seznam použitých zkratk

Zkratky knih Písma svatého jsou použity podle českého ekumenického překladu Nového zákona, který vydala Česká biblická společnost v roce 2007.

Srov. – srovnej

9. Seznam literatury

- ABRAHAMS, ISRAEL. *Studies in pharisaism and the gospels*. Cambridge: University Press 1917
- BECK, DAVID R. *The Discipleship Paradigm : readers and anonymous characters in the fourth Gospel*. Leiden: Biblical Interpretation series 1997
- BORGEN, PEDER. *Bread from heaven : an exegetical study of the concept of manna in the Gospel of John and the writings of Philo*. Leiden: E. J. Brill 1965
- KEENER, S. CRAIG. *The Gospel of John*. Peabody: Hendrickson Publishers 2003
- KOESTER, CRAIG R. *Symbolism in the Forth Gospel*. Minneapolis: Augsburg Fortress, 1995
- MOLONEY, J. FRANCIS. *Sacra Pagina – Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2009
- POSCH FELIX. *Anwalt der Glaubenden*. Stuttgart : Katholisches Bibelwerk, 1978
- POSCH FELIX. *Malý Stuttgarstký komentář – Evangelium sv. Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1998
- POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Jako v nebi tak i na zemi*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství 2010
- POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006
- RULÍŠEK, HYNEK. *Postavy, atributy, symboly – Slovník křesťanské ikonografie*. České Budějovice: Karmášek 2006
- THIELMAN, FRANK S. *The Style of the Fourth Gospel*. Sheffield: Sheffield Academic Press 1991